

Vargová, Lenka; Horáčková, Ladislava

**Antropologické hodnocení kosterních pozůstatků z Olomouce – Nemilan :
(závěrečná zpráva)**

In: *Raněstředověké pohřebiště Olomouc – Nemilany : katalog*. Přichystalová, Renáta (editor); Kalábek, Marek (editor); Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 129-173

ISBN 978-80-210-7521-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/132959>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Antropologické hodnocení kosterních pozůstatků z Olomouce – Nemilan

(Závěrečná zpráva)

Lenka Vargová – Ladislava Horáčková

Při archeologickém výzkumu v roce 1999 byly na pohřebišti v Olomouci – Nemilanech nalezeny kosterní pozůstatky ze dvou historických období:

- 1) z mladšího eneolitu 2800–2200 před Kristem (období kultury se šňůrovou keramikou, hroby č. 1, 4, 6, 49, 50, 55, 60)
- 2) ze druhé poloviny 9. století až počátku 10. století (ostatní nalezené hroby, celkově 56 hrobů).

Kosterní pozůstatky byly převezeny k podrobnému lékařsko-antropologickému zpracování do laboratoří Oddělení lékařské antropologie Anatomického ústavu Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Metrické a morfoskopické znaky byly hodnoceny, pokud to dovozoval stav zchovalosti, podle standardních návodů Martina a Sallera (1957). Věk zemřelých byl stanovený na základě abraze zubů (Lovejoy 1985), úbytku kostní tkáně zubních alveolů (podle Heldova diagramu, in Stloukal et al. 1999) a obliterace lebečních švů (Vallois 1937 v Rösingově modifikaci 1977), u dětí podle Stloukala a Hanákové (1978), u plodů byla podkladem pro stanovení dožitého věku publikace Fasekase a Kósy (1978). Věk byl uváděn v kategoriích infans I (od 0 do 7 let), infans II (od 7 do 14 let), juvenis (od 14 do 20 let), adultus I (20–30 let), adultus II (30–40 let), maturus I (40–50 let), maturus II (50–60 let), a senilis (nad 60 let). U dospělých byl dožitý věk určený s přesností na desetiletí, u dětí s nejvyšší možnou přesností. Pohlaví na lebkách bylo stanoveno podle Borovanského (1936), u dlouhých kostí postkranialního skeletu podle Černého (1971), u pánevních kostí podle Howelse (1964). Tělesná výška byla stanovena u žen podle tabulek Bacha (1965), a u mužů podle Breitingera (1937).

Při hodnocení osteopatologických změn byla použita kritéria Steinbocka (1976), Ortnera a Putschara (1985) a Aufderheide a Rodríguez-Martína (1998). U nálezů označených otazníkem nebylo možné pro špatnou zchovalost pozůstatků kosterní materiál zhodnotit přesněji.

V následující analytické části se budeme dále věnovat pouze kosterním pozůstatkům z hrobů, které byly datovány do období raného středověku.

Slovanské hroby z druhé poloviny 9. století z Olomouce – Nemilan

HROB č. 2

Lebka:

Poměrně dobře zachovaná lebka středně robustní stavby s mírně porušeným povrchem. Obrys mozkovny je ovoidní, nadočnicové oblouky střední (stupeň 3), glabella střední (stupeň 3), nasofrontální přechod naznačen (stupeň 2). Margines supraorbitales jsou ostré, aditus orbitae okrouhlého tvaru. V očníchích cribra orbitalia porózního typu (vpravo náznak, vlevo více zřetelná). Čelo je mírně ustupující (stupeň 3), tubera frontalia naznačena, tubera parietalia dobře vyvinuta. Planum nuchale je ploché (stupeň 1), protuberantia occipitalis externa hladká (stupeň 1). Processus mastoidei jsou malé, crista supramastoidea velmi slabá (stupeň 1). Na pravém processus mastoideus se nachází zelené zbarvení. Všechny švy neurokrania jsou dosud otevřeny, synchodrosis sphenoccipitalis je již osifikována, linie srůstu je však ještě patrná (věk podle oblitterace 18–20 let). Splanchnocranium je dobře zachováno. Obrys obličej je ovoidní, horní čelist je výrazně prognátní (stupeň 1). Spina nasalis anterior je velká (stupeň 5). Mandibula je dobře zachována se středně silně vyvinutou bradovou oblastí a dvěma mentálními hrbolky (stupeň 4). Dorsální okraj ramus mandibulae je mírně prohnutý, na pravém processus condylaris se nachází zelené zbarvení v rozsahu 33 mm.

Zachoval se kompletní permanentní chrup obou čelistí (32 zubů). Úbytek kosti zubních alveolů je podle Heldova diagramu malý a odpovídá věku kolem 20 let. Zubní abraze teprve začíná a podle Lovejoy odpovídá věku 16–20 let. Chrup je bez kazů s výjimkou druhé dolní stoličky, kde se na mesiální straně korunky nachází hluboký kaz.

Dále zůstalo zachováno corpus ossis hyoidei.

Osový skelet:

sternum je bez mečovitého výběžku (rukojeť a tělo jsou dosud odděleny);

zachovala se téměř kompletní sada žeber obou stran;

kompletní sada obratlů krčních (atlas má uzavřený oblouk), hrudních i bederních, z os sacrum se zachoval pouze obratel S_1 (u všech nalezených obratlů zůstává zřetelná apofyzární štěrbinata na terminálních plochách obratlových těl).

Horní končetina:

zachovaly se obě klíční kosti s poškozenými akromiálními konci;

angulus lateralis obou lopatek s přirostlým processus coracoideus (s lopatkou srůstá asi v 15 letech);

humerus sin. s poškozenou trochlea humeri a capitulum humeri – stopy po proximální epifyzární štěrbině jsou zachovány (srůstá v 18–19 letech), distální epifyzární štěrbinata je zcela osifikována (ke srůstu mezi diafýzou a distální epifyzou humeru dochází mezi 14.–16. rokem);

humerus dx. je bez distálního konce, náznak proximální epifyzární štěrbinata;

radius sin. je bez distální části;

zachoval se fragment asi 3/4 diafýzy levé ulny;

radius dx. s náznakem distální epifyzární štěrbinata (ke srůstu mezi diafýzou a distální epifyzou; radia dochází v 17–19 letech), délka 223 mm;

ulna dx. s poškozeným olecranon ulnae;

III. a IV. metakarpální kost pravé strany.

Dolní končetina:

poškozená os ilium dx.;

os ilium sin. – lem na crista iliaca dosud nepřipojený;

femur sin. bez caput femoris a s poškozeným condylus lateralis;

femur dx. s poškozeným velkým trochanterem a bez distálního konce;

obě patelly zachovány;

obě tibie s poškozenými epifyzárními konci;

fragmenty diafýz fibul;

zlomek pravého calcaneu a poškozený pravý talus.

ZÁVĚR: mladý jedinec (dívka?), věková kategorie juvenis (18–20 let), těl. výška 160,0–163,0 cm

HROB č. 3**Lebka:**

Zachovalo se několik drobných fragmentů gracilních plochých kostí neurokrania. Ze splanchnokrania zůstaly zachovány zlomky těl obou horních čelistí s alveolárními výběžky a poškozená mandibula. V důsledku poškození alveolů stoliček levé strany v horním zubním oblouku není možno hodnotit prořezání zubu moudrosti. Mandibula má poškozený levý úhel a odlomeny oba výběžky pravé větve. Bradová krajina je zaoblená, zadní okraj ramene čelisti je téměř rovný, oklusální plocha stoliček jen mírně zakřivena (na čelisti převažují ženské znaky). Arcus dentalis inferior je neúplný, na pravé straně se neprořezal zub moudrosti. Postmortálně či těsně před smrtí (u distálního kořene zůstala dutinka po cystě?) byla ztracena první pravá stolička, pravděpodobně i třetí levá stolička (čelist je v tomto místě poškozena). Úbytek kostní tkáně odpovídá podle Heldova diagramu jedinci kolem 30–40 let. Zubní abraze je u řezáků a špičáků celoplošná, u třenových zubů a stoliček ostrůvkovitá. Odhad věku podle Lovejoy asi 40 let.

Osový skelet:

fragmenty několika kaudálních krčních a kraniálních hrudních obratlů;

costa prima sin.

Horní končetina:

clavicula dx. a clavicula sin. – zachovaly se pouze střední části kostí, u obou jsou poškozeny konce;

z obou lopatek se zachovaly pouze fragmenty laterálních úhlů;

diafýzy obou humerů, fragmenty hlavic.

Dolní končetina:

pánevní kosti – drť;

diafýza pravého femuru s oběma poškozenými konci, kondyly jsou odděleny;

levý femur ve zlomcích;

fragmenty diafýz obou tibií;

drť kompakty a spongiózy dlouhých kostí končetin.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie adultus II (30–40 let)

HROB č. 8**Lebka:**

Lebka je poměrně dobře zachovaná, střední stavby, jen s mírně porušeným povrchem plochých kostí. Obrys mozkovny je ovoidní, profil temene vytváří jednoduchý oblouk, týl je klenutý až

protážený (stupeň 3), occipitální obrys domovitý (stupeň 5). Čelo je mírně ustupující (stupeň 3), nasofrontální přechod hladký (stupeň 1), tubera frontalia a parietalia středně dobře vyvinuta. Tuberculum marginale chybí (stupeň 1), crista supramastoidea je slabá (stupeň 2), protuberantia occipitalis externa i processus mastoidei jsou poškozeny – nelze je hodnotit. Švy z exo- i intrakraniální strany jsou dosud otevřeny v plném rozsahu, mezi os sphenoidale a occipitale je již synostoza (věk podle osifikace švů – adultus). Obrys obličeje je vejčitý, aditus orbitae obdélníkový, spina nasalis anterior je střední (stupeň 3). Horní čelist je prognátní (stupeň 2). Zuby horního oblouku zůstaly zachovány, s výjimkou pravého zubu moudrosti, který byl intravitálně ztracen a jehož zubní alveolus je již uzavřen. Na dolní čelisti je poškozeno levé rameno. Zadní okraj pravého ramene mandibuly je mírně prohnutý, oklusální plocha stoliček vykazuje mírné zakřivení. Zůstaly zachovány všechny zuby dolního oblouku s výjimkou pravé první stoličky, která byla rovněž intravitálně ztracena a její lůžko uzavřeno. Zbylé dvě stoličky pravé strany mají na distálních plochách korunek kazy otevírající dřeňové dutiny. Rovněž na levé straně je korunka první stoličky téměř celá destruována rozsáhlým kazem zasahujícím hluboko do dřeňové dutiny a postihujícím i kanálky obou kořenů. Zubní lůžko bylo na bukální straně navíc perforováno, zřejmě v důsledku zánětu. Celý alveolus i okraje otvoru jsou zaobleny reparačním procesem. Úbytek kostní tkáně zubních lůžek odpovídá podle Heldova diagramu věku okolo 30 let. Zubní abraze a ukládání zubního kamene vykazuje značnou stranovou asymetrii. Na pravé straně obou zubních oblouků je abraze výrazná a opotřebením zubů odpovídá podle Lovejoy (1985) jedinci 30–35letému. Na levé straně je abraze (zejména u stoliček) téměř neznatelná a odpovídá 16–20 roků. Ukládání zubního kamene je na silně abradovaných zubech pravé strany minimální, zatímco u neopotřebených zubů levé strany je značné a zubní kámen je usazen nejen na vestibulárních a orálních plochách korunek, ale i ve fissurách stoliček a třenových zubů. Uvedená asymetrie byla pravděpodobně způsobena hlubokým kazem na první levé dolní stoličce provázeným chronickým zánětem okolních struktur parodontu a zubního alveolu. Vzhledem ke značné bolestivosti v místě léze byla pak zřejmě dlouhodobě ke žvýkání využívána nebolestivá strana.

Osový skelet:

atlas – arcus atlantis post. je na levé straně o 3 mm vyšší než vpravo (a–p 45 mm, šířka 80 mm);
axis – fragment těla s dens axis bez obratlového oblouku;
drobné fragmenty asi 2 obratlů;
fragmenty několika žeber.

Horní končetina:

clavicula dx. bez akromiálního konce;
fragment střední části levé klíční kosti bez obou konců;
fragment angulus lateralis levé lopatky;
diafýzy obou humerů s poškozenými konci a oddělenými hlavicemi;
fragmenty středních částí diafýz obou předloketních kostí pravé strany;
drobné fragmenty diafýz levých předloketních kostí;
zlomek metakarpální kosti.

Dolní končetina:

tři malé zlomky kompakty pánevních kostí;
femur dx. s oběma poškozenými epifyzárními konci;
femur sin. – pouze diafýza s poškozenými epifyzami a zadní plochou;

obě patelly jsou zachovány;
 fragmenty diafýz obou tibií;
 kostní drť.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie adultus I (20–25 let)

HROB č. 9

Lebka:

Z lebky se zachovalo silně poškozené neurokranium a fragmenty splanchnokrania dospělého jedince. Lebka je středně robustní stavby. Obrys neurokrania je pentagonoidní, temenní kosti vytvářejí jednoduchý oblouk, týl je klenutý (stupeň 2). Čelo je téměř kolmé (stupeň 2), arcus superciliares jsou naznačeny (stupeň 3), glabella je střední velikosti (stupeň 3), nasofrontální přechod je vyznačený hlubokým zářezem (stupeň 3). Tubera frontalia i parietalia jsou dobře vyznačena, protuberantia occipitalis externa je výrazná (4 stupeň), processus mastoidei jsou střední velikosti. V obou meatus acustici externi se na dorsální straně nacházejí výrazné exostózy. Švy neurokrania jsou z exokraniální strany zosifikovány ve střední části sutura sagittalis (oblast S 3) a v blízkosti pteria v sutura coronalis (oblast C 3). Z dutinové strany je sutura coronalis obliterovaná zcela, sutura sagittalis je dosud naznačena (věk 50–60 let). Ze splanchnokrania se zachovaly fragmenty obou horních čelistí a silně poškozený zlomek těla mandibuly. Ze zubů horního oblouku chybí všechny stoličky a druhá stolička vpravo. Intravitálně byl ztracen levý špičák a z dolních zubů oboustranně všechny stoličky. Jejich alveoly jsou zcela uzavřeny. Úbytek kostní tkáně alveolů je výrazný a podle Heldova diagramu odpovídá věku 50–60 let. Rovněž zubní abraze je u většiny zubů celoplošná a odpovídá nejstarší věkové kategorii. Na první pravé horní stoličce je na mesiální straně korunky hluboký kaz.

Osový skelet:

několik fragmentů žeber (na jednom z nich jsou patrné artrotické změny);
 sternum se zachovalo ve zlomcích a bez mečovitého výběžku, v místě incisura clavicularis dx. a u většiny incisurae costales jsou jemné osteofytické lemy;
 fragmenty většiny hrudních obratlů (s osteofytickými lemy po obvodu foveae costales), čtyři lumbálních a prvního sakrálního obratle.

Horní končetina:

z obou lopatek zůstaly zachovány fragmenty laterálních úhlů s cavitas glenoidalis a částí laterálního okraje (pod odstupem spina scapulae je na obou lopatkách otvor o průměru 3 mm);
 clavicula dx. s poškozeným akromiálním koncem;
 clavicula sin. s poškozeným sternálním koncem (u obou klíčních kostí je v místě drsnatin patrné zhrubění kompakty, výraznější vpravo);
 oba humeri s poškozenými epifýzami a s výrazným svalovým reliéfem;
 radius dx. s poškozenými oběma konci;
 zachovaly se střední části diafýz obou loketních kostí;
 fragment asi 3/4 střední části diafýzy levého radia;
 malé fragmenty těl metakarpálních kostí.

Dolní končetina:

fragment levé os coxae s poškozenou lopatou kosti kyčelní (chybí kost stydká a obě ramena kosti sedací), incisura ischiadica major má tvar písmene J (jeden z typických znaků mužské pánve),

výrazný svalový reliéf, kolem acetabula náznak jemného osteofytického lemu (výška acetabula 56 mm);

malý fragment os coxae dx. s acetabulem;

femur dx. s výrazným svalovým reliéfem, poškozeny jsou oba konce;

femur sin. s poškozeným distálním koncem, hlavičce má na přední straně artrotické změny, v proximální třetině diafýzy je kost ztlustělá, povrch je lehce hrbolatý místy s drobnými perforacemi (zhojená zlomenina);

patella sin. s poškozeným apexem;

tibia sin. (orientační délka 398 mm) s mírně poškozeným povrchem;

tibia dx. s poškozeným proximálním koncem;

fibula dx. – zachovala se pouze diafýza bez obou epifyzárních konců a se silně poškozeným povrchem kosti;

kompletní sada tarsálních a metatarsálních kostí levé strany;

z kostry pravé nohy se zachoval poškozený calcaneus, talus, os naviculare, os cuboideum, os cuneiforme laterale a fragmenty metatarsálních kostí.

Poznámka: drť drobných fragmentů zvířecích kostí.

PALEOPATOLOGIE: zhojená infrakce (nalomení) proximální části levé stehenní kosti.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie *maturus* II (50–60 let), tělesná výška asi 175,0 cm

HROB č. 10

Lebka:

Zachovala se poškozená lebka středně robustní stavby. Obrys neurokrania je ovoidní, temeno vytváří jednoduchý oblouk (stupeň 1), týl je plochý (stupeň 1), okcipitální obrys bombovitý (typ 2). Čelo mírně ustupující (stupeň 3), arcus superciliares jsou vyklenuté (stupeň 4), glabella výrazná (stupeň 4), nasofrontální přechod je tvořený hlubokým zářezem (stupeň 3). Tubera frontalia a parietalia jsou naznačena, protuberantia occipitalis externa je středně silně vyvinuta (stupeň 3), processus mastoidei nelze hodnotit, crista supramastoidea je velmi silně vytvořena (stupeň 5). Švy neurokrania nejsou dosud obliterovány (extra ani intrakraniálně), synostosis sphenoccipitalis je plně osifikována (věk podle obliterace v kategorii *adultus*). V lambdovém švu se nacházejí ossa suturarum. Obličej je hranatý (typ 4), horní čelist prognátní (stupeň 2), spina nasalis anterior nebylo možno hodnotit. V levé očníci se nacházejí cribra orbitalia porotického typu (1. stupeň). Mandibula je robustní (výška v oblasti symphysis menti je 33 mm). Obě ramena mandibuly jsou poškozena. Bradová oblast se vyznačuje dvěma výraznými hrbolky (typ 3). Oklusální plocha stoliček je prohnuta. Zachovaly se všechny zuby horní čelisti s výjimkou prvního pravého řezáku, který byl postmortálně ztracen. V arcus dentalis inferior nebyl prořezán levý zub moudrosti. Ze druhé dolní stoličky levé strany se zachovaly pouze dva samostatné kořeny. Korunka byla pravděpodobně zcela destruována hlubokým kazem, neboť alveolus tohoto zubu je pozměněn chronickým zánětlivým procesem. Uvnitř zubního lůžka zcela chybí intraalveolární septum, povrch má drobné perforace, výrazné zejména na mesiální straně. Na dorsolinguálním okraji alveolu je jemný hyperostotický lem, bukálně je nápadně zaoblený. Na vestibulární straně je úbytek kostní tkáně alveolu oproti ostatním zubům větší o téměř 5–6 mm. Dva menší zubní kazy postihly i sousední zub – dolní první stoličku levé strany. Z horních zubů se menší kaz nachází pouze u první stoličky vpravo na její mesiální straně. Úbytek kostní tkáně (až na výjimku popsanou

výše) odpovídá podle Heldova diagramu věku mezi 30–40 lety. Zubní abraze je u předních zubů téměř celoplošná, u zadních ostrůvkovitá a věk stanovený podle Lovejoy je 30–35 let.

Osový skelet:

zachoval se zlomek atlasu bez arcus atlantis posterior;
fragment corpus axis s dens axis;
fragmenty těl tří hrudních obratlů dospělého jedince.

Horní končetina:

fragment levé klíční kosti bez akromiálního konce;
fragment asi 2/3 diafýzy levého humeru;
malé zlomky diafýz předloketních kostí pravé strany.

Dolní končetina:

tři malé zlomky kompakty pánevních kostí;
diafýzy obou femurů s výrazným svalovým reliéfem;
silně poškozené diafýzy obou tibií;
fragment pravé patní kosti a zlomky všech pravých metatarsálních kostí (I.–V.);
zlomky 4 metatarsálních kostí levé strany;
drť diafýz ostatních kostí.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie adultus II (30–40 let)

HROB č. 11

Lebka:

Zachovala se mírně poškozená lebka dospělého jedince gracilní stavby. Obrys mozkovny je ovoidní, temenní kosti vytvářejí jednoduchý oblouk (typ 1), týl je klenutý (stupeň 2). Čelo je kolmé (stupeň 1), glabella plochá (stupeň 1), arcus superciliares chybí (stupeň 1), nasofrontální přechod je přímý (stupeň 1). Tubera frontalia i parietalia jsou výrazná, protuberantia occipitalis externa je hladká (stupeň 1), crista supramastoidea střední (stupeň 3), processus mastoidei nelze hodnotit. Švy neurokrania jsou z obou stran otevřeny, synostosis sphenoccipitalis je plně osifikována (věková kategorie adultus), persistuje sutura metopica. Obrys obličejové je ovoidní, horní čelisti jsou prognátní (stupeň 2). V obou očníchích jsou patrna cribra orbitalia, vpravo porotický typ, vlevo cribriformní. Mandibula je gracilní, přední okraj těla je oploštělý (stupeň 2), angulus mandibulae je hladký (stupeň 1), zadní okraj ramene rovný, oklusální plochu stoliček nelze pro ztrátu zubů hodnotit. Z arcus dentalis superior byl postmortálně ztracen první řezák pravé strany a oba zuby moudrosti. Z dolních zubů byly již intravitálně ztraceny obě první stoličky a druhý třenový zub vpravo, jejich alveoly se začaly uzavírat. Na prvním třenovém zubu levé strany se na mesiální ploše korunky nalézá kaz pronikající do dřevné dutiny. Úbytek kostní tkáně alveolů odpovídá podle Heldova diagramu věku 30–40 letům. Zubní abraze je u řezáků celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá (věk podle Lovejoy 30–35 let).

Osový skelet:

dobře zachované sternum (u pravé incisura clavicularis s náznakem osteofytického lemu);
z krční páteře se zachoval zlomek čepovce bez arcus vertebrae a fragmenty čtyř dalších krčních obratlů, téměř kompletní sada poškozených hrudních a bederních obratlů (u L₅ se nachází na anterolaterální straně terminální plochy osteofytický lem, u dvou Th obratlů na přední ploše těla jsou stopy po zánětu);

zachovalo se os sacrum s poškozenou dorsální plochou a apexem (promontorium příliš neprominuje);

zlomky žeber.

Horní končetina:

clavicula dx. s poškozeným akromiálním koncem;

clavicula sin. s oběma poškozenými konci;

anguli laterales s cavitas glenoidalis obou lopatek;

humerus dx. s poškozeným mediálním epikondylem (orientační délka 284 mm, hlavice transversálně 40 mm, sagitální rozměr nelze hodnotit);

mírně poškozený humerus sin. (délka 279 mm, hlavice transversálně 39 mm, sagitální rozměr nelze hodnotit);

radius dx. s poškozeným distálním koncem;

ulna dx. s poškozeným olecranon ulnae (orientační délka 236 mm);

radius sin. s poškozeným distálním koncem;

ulna sin bez obou konců;

dva články prstů.

Dolní končetina:

os coxae dx. bez ramen kosti stydké a sedací (sulcus praeauricularis je široký, incisura ischiadica rozevřená);

os coxae sin. bez tuber ischiadicum;

femur dx. s mírně poškozenými epifyzárními konci (orientační délka 397 mm);

femur sin. s mírně poškozenými epifyzárními konci (orientační délka 400 mm, hlavice transversálně 40 mm);

tibia dx. (délka 333 mm);

tibia sin. (délka 329 mm);

patella sin. a dx.;

obě fibuly se zachovaly bez caput fibulae;

ze skeletu pravé nohy se zachoval – calcaneus (délka 71 mm), talus (délka 50 mm), os naviculare, os cuboideum, os cuneiforme intermedium a ossa metatarsalia I.-V.;

z kostry levé nohy – calcaneus (délka 71 mm), talus (délka 49 mm), os cuboideum;

několik článků prstů.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie adultus I (25–30 let), tělesná výška 157,0 cm

HROB č. 12

Lebka:

Silně poškozené neurokranium bez báze lební a fragmenty splanchnokrania dospělého jedince. Kostí jsou robustní stavby, temeno vytváří jednoduchý oblouk (typ 1), týl je mírně klenutý (typ 2). Čelo je šikmé (stupeň 4), nadočnicové oblouky prominující (stupeň 5), glabella výrazná (stupeň 4), nasofrontální přechod s hlubokým zářezem (stupeň 3). Protuberantia occipitalis externa a processus mastoidei nelze hodnotit, crista supramastoidea je velmi silně vyvinutá (stupeň 5). Intrakraniálně je zcela obliterována sutura coronalis, sagittalis a až na malé úseky i lambdoidea. Extrakraniálně jsou uzavřeny úseky sutura coronalis v blízkosti pteria (oblast C3), suturu sagittalis nelze hodnotit a sutura lambdoidea je dosud neobliterována (věk maturus).

Ze splachnokraia se zachovala pouze levá os zygomaticum a malý silně poškozený fragment těla mandibuly bez alveolárního výběžku. Zachovaly se silně poškozené izolované zuby dolního zubního oblouku pravé strany – oba řezáky, špičák a první třenový zub. Abraze je u všech celoplošná a odpovídá věku 40–50 let.

Osový skelet:

drobné fragmenty žeber.

Horní končetina:

drobné fragmenty kompakty diafýz dlouhých kostí horních končetin – drť.

Dolní končetina:

femur dx. – pouze diafýza bez obou epifýzárních konců s výrazně poškozeným povrchem, hlavice odlomena;

fragment asi 1/3 střední části diafýzy levého femuru, hlavice odlomena (dřeňová dutina zúžená);

tibia dx. bez proximálního konce;

tibia sin. – pouze asi 2/3 střední části diafýzy;

talus sin. – silně poškozený;

drť epifýz a tarsálních kostí.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie maturus I (40–50 let)

HROB č. 13

ZÁVĚR: malý fragment zetlelé dlouhé kosti končetin – blíže nelze hodnotit

HROB č. 14

Lebka:

Zachovala se středně robustní lebka s poškozenou bazí lební. Obrys neurokraia je ovoidní, temeno tvoří jednoduchý oblouk, týlní oblast je plochá (stupeň 1), okcipitální obrys bombovitý (typ 2). Čelo je ustupující (stupeň 4), nadočnicové oblouky prominující (stupeň 4), glabella výrazná (stupeň 4), nasofrontální přechod s hlubokým zářezem (stupeň 3). V levé očníci jsou cribra orbitalia porotického typu (stupeň 1). Tubera frontalia jsou naznačena, parietalia výrazná. Protuberantia occipitalis externa je středně silně vytvořena (stupeň 3), processus mastoidei jsou robustní, crista supramastoidea je silná (stupeň 4), tuberculum marginale ossis zygomatici je středně silně vytvořeno (stupeň 3). Švy neurokraia jsou extra - i intrakraniálně otevřeny (věk podle obliterace švů spadá do kategorie adultus). Mandibula má výrazná tubera mentalia (typ 3), bradová krajina je širší než alveolární (typ 4). Zadní okraj ramene je jen mírně prohnutý, oklusální rovina stoliček je prohnutá výrazně. Ze zubů horního oblouku byla postmortálně ztracena druhá a třetí stolička levé strany. Vlevo se dosud zachoval silně abraďovaný špičák mléčného chrupu, vpravo mléčný špičák již vypadl, jeho alveolus je prázdný. Oba špičáky trvalého chrupu zůstaly dosud retinovány v čelisti. Úbytek kosti alveolů odpovídá podle Heldova diagramu asi 20–30 roků, stejnému věku odpovídá také zubní abraze, která je u řezáků celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá.

Horní končetina:

zachoval se fragment střední části levé klíční kosti;

fragment distální 1/3 diafýzy levého humeru;

fragment distální asi 1/3 diafýzy pravého humeru;

fragmenty středních částí diafýz (2/3) předloketních kostí pravé strany;

několik malých fragmentů diafýz kostí předloktí levé strany.

Dolní končetina:

zachoval se femur dx. s výrazným svalovým reliéfem bez hlavice a s poškozeným laterálním kondylem;

femur sin. bez proximálního konce;

tibia dx. s poškozeným levým kondylem a distálním koncem;

tibia sin. – dobře zachována (délka 376 mm);

fibula sin. – bez caput fibulae;

talus dx., poškozený calcaneus dx., os naviculare dx., os cuboideum dx., ossa cuneiformia lat. et intermedia, ossa metatarsae I.–V. dx. a tři články prstů;

calcaneus sin. a ossa metatarsae I.–III. sin.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie adultus I (20–30 let), tělesná výška 170,5 cm

HROB č. 15

Lebka:

Zachovala se středně robustní lebka se silně poškozenouází a pravou částí kalvy. Obrys neurokrania nelze hodnotit, temeno tvoří jednoduchý oblouk, týlní oblast je plochá (typ 1). Čelo je mírně ustupující (stupeň 3), nadočnicové oblouky jsou slabě vyznačeny (stupeň 2), glabella slabá (stupeň 2), nasofrontální přechod přímý (stupeň 2), výskyt cribra orbitalia nelze hodnotit. Tubera frontalia i parietalia nejsou dobře vyznačena, protuberantia occipitalis externa se nedá hodnotit, processus mastoideus je nízký a široký. Švy neurokrania nejsou obliterovány, synchondrosis sphenoccipitalis není dosud zosifikována (věk pod 21 let). Mandibula má odlomenou pravou větev, u levé chybí oba výběžky. Bradová krajina má jednoduchý výrazný mentální hrbolek (typ 5), při pohledu shora je patrná pouze bradová část (typ 5). Oklusální plocha stoliček je jen mírně prohnuta. Zachovaly se všechny zuby obou oblouků s výjimkou horního prvního řezáku pravé strany, který byl postmortálně ztracen. U zubů moudrosti nebylo dokončeno prořezávání, chybí apikální části kořenů. Úbytek kosti u alveolů není znatelný, zubní abraze je malá, ostrůvkovitá a odpovídá věku 16–20 let. Na dolní druhé stoličce vlevo je hluboký kaz.

Osový skelet:

fragmenty kaudálních krčních a kraniálních hrudních obratlů (nejméně 8);

drobné, špatně zachované fragmenty žeber.

Horní končetina:

obě klíční kosti s poškozenými akromiálními konci;

fragment angulus lateralis levé lopatky s poškozenou cavitas glenoidalis;

diafýzy obou humerů bez epifyzárních konců a s rozrušenými povrchy;

fragmenty diafýz obou radií.

Dolní končetina:

drobné fragmenty kompakty os coxae;

diafýzy obou femurů – obě kosti bez epifyzárních konců a s rozrušeným povrchem (na oddělené caput femoris je zřetelné, že dosud nebyla zcela uzavřena epifyzární šterbina);

patella sin.;

diafýzy obou tibií;

fragmenty poškozeného pravého i levého talu;

drť ostatní drobných tarsálních kostí a jejich epifýz.

ZÁVĚR: mladý jedinec (chlapec?), věková kategorie juvenis (15–17 let)

HROB č. 16

Lebka:

Z dětské lebky se zachovala silně poškozená čelní kost ve fragmentech, v levé očníci jsou zřetelná cribra orbitalia kribriiformního typu (stupeň 2), v pravé očníci nelze jejich výskyt hodnotit. Dále se zachovaly zlomky ostatních kostí neurokrania včetně obou pyramid. Ze splanchnokrania zůstala zachována os zygomaticum sin., malé fragmenty obou maxil a zlomek těla mandibuly. Mléčný chrup byl již zcela prořezán. Zachovaly se všechny mléčné zuby horního oblouku, z dolních zubů byl postmortálně ztracen první řezák levé strany a druhá stolička pravé strany. Dále byly zachovány dosud neprořezané, izolované korunky tří prvních stoliček a prvního horního řezáku trvalého chrupu. Částečně abradovány byly u tohoto chrupu pouze řezáky, na ostatních zubech se abraze dosud neprojevila.

Osový skelet:

fragmenty žeber;

fragmenty několika obratlových těl (oblouky nebyly dosud srostlé s tělem);

dva drobné zlomky os sacrum.

Horní končetina:

clavicula dx. s poškozenými konci;

clavicula sin. s poškozenými konci;

fragmenty středních částí diafýz obou humerů.

Dolní končetina:

pravá os ilium (acetabulum dosud neosifikováno);

femur dx. s poškozeným distálním koncem těla kosti, caput femoris dosud odděleno (orientační délka bez epifýz 145 mm);

femur sin. – zachována pouze asi 2/3 střední části diafýzy.

ZÁVĚR: dítě, věková kategorie infans I (věk 2–3 roky)

HROB č. 17

Lebka:

Zachovala se lebka dospělého jedince, gracilní stavby, poškozená v oblasti báze lební a levé části splanchnokrania. Obrys neurokrania je ovoidní, temeno vytváří jednoduchý oblouk, týl je plochý (typ 1), okcipitální obrys bombovitý (typ 2). Čelo je kolmé (stupeň 1), nadočnicové oblouky jsou naznačeny (stupeň 2), glabella je plochá (stupeň 1), nasofrontální přechod přímý, hladký (stupeň 1). Tubera frontalia i parietalia jsou dobře patrna. Protuberantia occipitalis externa jen lehce prominuje (stupeň 2), processus mastoidei jsou malé, crista supramastoidea velmi slabá (stupeň 1), tuberculum marginale nelze hodnotit. Švy neurokrania nejsou dosud z obou stran obliterovány, synostosis sphenooccipitalis je plně osifikována (věk podle obliterace – kategorie adultus). Obrys obličeje je ovoidní. Mandibula má téměř hladký angulus mandibulae (stupeň 2), zadní okraj ramene je přímý, oklusální plocha stoliček je jen velmi málo prohnutá, bradová oblast má jednoduchý výrazný mentální hrbolek (typ 5) a při pohledu shora je bradová krajina přibližně stejně silná jako alveolární oblouk (stupeň 3). Ze zubů horního oblouku byly postmor-

tálně ztraceny oba první řezáky a druhý řezák pravé strany. Dolní zubní oblouk je kompletní, druhý třenový zub na levé straně má korunku destruovanu hlubokým kazem až ke kořeni. Úbytek kosti alveolů odpovídá podle Heldova diagramu 30 rokům. Zubní abraze je u řezáků celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá, na zubech moudrosti téměř nezatelná (věk podle abraze 30–35 let).

Osový skelet:

kompletní sada krčních obratlů (u atlasu chybí arcus atlantis posterior, axis a C₃ jsou synostoticky spojeny. Spojena jsou jak těla, tak i arcus a processus articulares);

téměř kompletní sada hrudních obratlů ve fragmentech a všechny bederní obratle;

zlomky os sacrum;

fragmenty žeber.

Horní končetina:

fragment pravé klíční kosti s poškozenými konci;

clavicula sin. – mírně poškozena (orient. délka 119 mm);

anguli laterales obou lopatek;

humerus dx. bez proximální části a s mírně poškozeným distálním epifýzárním koncem;

humerus sin. – bez caput humeri a s poškozenými oběma epikondyly;

radius dx. – pouze diafýza s poškozenými konci;

fragment proximální 1/3 diafýzy levého radia;

ulna dx. bez distálního konce;

proximální asi 1/4 ulny sin.

Dolní končetina:

fragmenty pravé os coxae – část corpus ossis ilii, část těla os ischii;

zlomky levé os coxae – fragment těla a facies auricularis kyčelní kosti;

femur sin. – bez distálního konce (orientačně hlavice transversálně 37 mm, kolodiafýzární úhel 155°);

femur dx. – s odlomeným distálním koncem;

tibia dx. – s poškozenou proximální částí;

tibia sin. – s poškozenými epifýzárními konci;

fragmenty diafýz obou fibul;

kompletní sada tarsálních kostí pravé nohy (talus dx. – délka 49 mm, calcaneus dx. – délka 60 mm);

silně poškozené metatarsální kosti I.–IV. pravé strany;

ze skeletu levé nohy se zachoval pouze levý calcaneus (délka 60 mm), talus (délka 48 mm)

a I. metatarsální kost.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie adultus I (25–35 let)

HROB č. 18

Lebka:

fragment velice gracilní, typicky ženské mandibuly s odlomeným levým ramus mandibulae a poškozenými výběžky pravého ramene;

zuby dolní čelisti – řezáky, špičáky a první třenové zuby obou stran byly postmortálně ztraceny, v pravém dolním kvadrantu byly ostatní zuby (druhé premoláry a všechny moláry) ztraceny intravitálně, zubní alveoly jsou již zcela uzavřeny. Levou stranu nelze hodnotit.

Osový skelet:

několik fragmentů žeber;

fragment těla obratle s výrazným osteofytickým lemem po obvodu terminální plochy.

Horní končetina:

clavicula dx. – s poškozeným akromiálním koncem;

angulus lateralis pravé lopatky s cavitas glenoidalis;

malý zlomek přední části proximální 1/3 pravého humeru.

Dolní končetina:

drobná drť pánevních kostí;

femur dx. – ve fragmentech bez distálního epifyzárního konce;

femur sin. – ve fragmentech;

patella sin.

tibia dx. ve fragmentech, bez proximální části;

zlomek diafýzy levé tibie.

Poznámka: přimísены zvířecí kosti (malý hlodavec?).

ZÁVĚR: žena, **maturus II (50–60 let)**

HROB č. 19**Lebka:**

Zachovala se silně poškozená lebka střední stavby ve fragmentech. Obrys neurokrania je elipsoidní, temeno stoupající k vertexu (typ 2), týl klenutý až protažený (stupeň 3), okcipitální obrys bombovitý. Čelo je téměř kolmé (stupeň 2), tubera frontalia a parietalia naznačena, glabella, nadočnicové oblouky a nasofrontální přechod nelze hodnotit. V obou očnicích byla cribra orbitalia kribriiformního typu (stupeň II). Protuberantia occipitalis externa je středně silně vyvinuta (stupeň 3), processus mastoidei jsou středně silně vyvinuty, stejně i crista supramastoidea (stupeň 3), tuberculum marginale nelze hodnotit. Pravý processus mastoideus a pravý kloubní výběžek mandibuly mají zelenavé zbarvení. Sutura coronalis je oboustranně plně obliterována, sutura sagittalis je zcela srostlá intrakraniálně, extrakraniálně zůstal neobliterovaný pouze malý úsek v oblasti za vertexem (oblast S 3). Sutura lambdoidea zůstala extrakraniálně nesrostlá, intrakraniálně obliterovaná v blízkosti bodu lambda. Synostosis sphenoccipitalis je plně osifikována (věková kategorie podle stupně obliterace maturus). Ze splachnokrania se zachovaly fragmenty obou maxil a jen mírně poškozená mandibula. Mandibula je gracilní, bradová partie s jednoduchým mentálním hrbolek (typ 5), při pohledu shora jsou alveolární i bradová krajina přibližně stejně velké (typ 3). Zadní okraj ramene dolní čelisti je téměř rovný, oklusální plochy stoliček nelze hodnotit. Z horního zubního oblouku zůstal zachován na pravé straně pouze kořen druhého řezáku, špičák a kořen prvního premoláru, postmortálně byl ztracen první řezák. Ostatní zuby byly ztraceny již intravitálně, neboť jejich zubní lůžka jsou uzavřena. Na levé straně se zachoval druhý řezák, špičák s hlubokým kazem, oba třenové zuby s hlubokými kazy, první a třetí stolička. První řezák a druhá stolička chybí – pro poškození čelisti nelze hodnotit, zda zuby byly ztraceny intravitálně či postmortálně. Z dolního zubního oblouku se zachoval na pravé straně špičák, oba třenové zuby a kořen první stoličky. Oba řezáky a třetí stolička byly ztraceny postmortálně, druhá stolička intravitálně. Na levé straně mandibuly byl postmortálně ztracen první řezák a druhá stolička, intravitálně druhý premolár a první molár. Zachoval se pouze druhý řezák, špičák, první

třenový zub a třetí stolička. Úbytek kosti alveolů odpovídá asi 50–60 rokům, tomuto věku odpovídá i zubní abraze, která je u většiny zubů celoplošná, s výjimkou třetích stoliček, kde je ostrůvkovitá.

Osový skelet:

atlas bez zadního oblouku (fovea dentis s řadou drobných perforací a s výrazným osteofytickým lemem po obvodu);

axis – na přední ploše dens axis a jeho apexu jsou artrotické změny;

téměř kompletní sada obratlů ve zlomcích, u hrudních obratlů se kolem terminálních plošek na anterolaterální straně obratlových těl začínají vytvářet jemné osteofytické výrůstky;

větší množství malých fragmentů žeber.

Horní končetina:

clavicula dx. – s mírně poškozeným akromiálním koncem;

clavicula sin. – s poškozenými oběma konci;

fragmety anguli laterales obou lopatek;

diafýzy obou humerů;

diafýzy obou předloketních kostí pravé strany;

radius sin. – ve zlomcích a bez distálního konce;

ulna sin. – bez olecranon ulnae, bez distálního konce.

Dolní končetina:

os coxae dx. – bez os pubis, incisura ischiadica major široce rozevřena, sulcus praeauricularis výrazný, typicky ženská pánevní kost;

os coxae sin. – ve fragmentech;

femur dx. (délka 412 mm, hlavičky transversálně 44 mm, sagitálně 45 mm);

patella dx. s poškozeným apexem;

tibia dx. s poškozeným distálním koncem;

tibia sin. – s poškozenými oběma konci.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie maturus II (50–60 let), tělesná výška 160,5 cm

HROB č. 20

Lebka:

Zachovalo se několik fragmentů plochých kostí neurokrania a levá polovina mandibuly dospělého jedince. Lebka byla poměrně robustní stavby. Zachoval se zlomek levé části šupiny kosti čelní, levá os parietale, fragment levé os temporale a zlomky kosti týlní. Processus mastoideus je velký, crista supramastoidea silně vyvinutá (stupeň 4). Sutura squamosa a lambdoidea nejsou srostlé, sutura sagittalis a coronalis nelze hodnotit. V lambdovém švu byla ossa suturarum. Ze splanchnokrania se zachovala pouze os zygomaticum sin. a levá část mandibuly. Zadní okraj ramene dolní čelisti je v úrovni stoliček prohnutý, oklusální plocha zadních zubů se nedala hodnotit. Zachovaly se všechny dolní zuby levé strany s výjimkou první stoličky, která byla ztracena již intravitálně a její zubní alveolus je uzavřený. Na druhé stoličce levé strany je kaz, zub moudrosti nebyl nalevo prořezán. Úbytek kosti alveolů odpovídá podle Heldova diagramu asi 40 rokům. Řezáky mají celoplošnou abrazi na dentin (na jednom z nich je mohutný nános zubního kame-ne), ostatní zuby mají ostrůvkovitou abrazi (věk 30–35 let).

Osový skelet:

větší množství fragmentů žeber;

téměř kompletní sada krčních obratlů (fragment zadního oblouku atlasu, axis s ulomeným dens); větší množství malých fragmentů Th a L obratlů.

Horní končetina:

clavicula sin. – bez sternálního konce;

clavicula dx. – bez sternálního konce;

scapula dx. – ve zlomcích (chybí střední část);

scapula sin. – pouze cavitas glenoidalis, margo lateralis a spina scapulae s akromiem;

humerus dx. – bez caput humeri a epikondylů;

distální 1/3 levého humeru;

ulna dx. – bez olecranon a distálního konce (robustní);

z obou levých předloketních kostí se zachovaly pouze fragmenty proximálních čtvrtin kostí.

Dolní končetina:

drobné fragmenty pánevních kostí – drť;

fragment diafýzy pravé fibuly;

ZÁVĚR: muž, věková kategorie adultus II (30–40 let)

HROB č. 21

Lebka:

Zachovala se lebka dospělého jedince robustní stavby se silně poškozenou frontální krajinou a obličejovou částí. Obrys neurokrania je ovoidní, temeno tvoří jednoduchý oblouk, týl je mírně klenutý (stupeň 2), okcipitální obrys je přílbovitý (typ 4). Celá čelní partie chybí, proto nelze hodnotit sklon čela, nadočnicové oblouky, glabelu ani nasofrontální přechod. Tubera parietalia jsou naznačena, protuberantia occipitalis externa je výrazně vytvořena (stupeň 4), processus mastoidei jsou robustní, crista supramastoidea je velmi dobře vyvinuta (stupeň 4). Sutura coronalis není extrakraniálně srostlá, zatímco intrakraniálně je již s větší částí obliterovaná s výjimkou malých úseků v okolí bodu bregma (oblast C 1). Sutura sagittalis i lambdoidea zůstaly oboustranně nesrostlé. Synostosis sphenoccipitalis je plně osifikována (věk podle obliterace kategorie adultus). Ze splanchnokrania se zachovala pravá lícní kost, malé fragmenty těl obou maxil a mandibula. Mandibula je robustní, bradová oblast se dvěma výraznými mentálními hrboleky (typ 3), při pohledu shora je bradová oblast širší než alveolární (typ 4), úhel mandibuly je evertován (stupeň 4) s dobře patrnou tuberositas masseterica. Zadní okraj ramene je prohnutý, stejně jako oklusální rovina stoliček. Ze zubů horního oblouku se zachovaly pouze druhé a třetí stoličky obou stran. Dolní zubní oblouk je kompletní. Úbytek kosti alveolárních výběžků není výrazný a odpovídá asi 30 roků věku. Rovněž na základě zubní abraze, která je u řezáků celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá, se stanovený věk pohybuje mezi 30–35 lety.

Osový skelet:

fragment manubrium sterni;

několik zlomků žeber;

zlomky nejméně pěti krčních a poloviny hrudních obratlů – u většiny zachovaných obratlů jsou patrné na terminálních plochách artrotické změny v podobě drobných cyst. Kolem horní terminální plochy C₇ je jemný osteofytický lem (počínající morbus Forestier), fragment těla jednoho z hrudních obratlů má klínovitý tvar (facies terminalis superior se svažuje na pravou stranu o 2–3 mm – mírná skolióza páteře).

Horní končetina:

clavicula dx. – ve fragmentech (chybí střední část), robustní, výrazný svalový reliéf;

clavicula sin. – bez obou konců;

angulus lateralis s cavitas glenoidalis levé lopatky – osteofytický lem kolem kloubní plochy;

humerus sin. – ve fragmentech, silně poškozený;

z humeru dx. se zachovala pouze hlavice;

malé zlomky kompakty diafýz dlouhých kostí horních končetin, malé fragmenty metakarpů a článků prstů – drť.

Dolní končetina:

fragment levého acetabula a drť ze zbylých částí pánevních kostí;

diafýzy a odlomené hlavice obou femurů (hlavice sin. transversálně 51 mm);

diafýza pravé tibie ve fragmentech;

zlomky metatarsálních kostí pravé strany;

z kostí levé nohy se zachoval talus, os naviculare, os cuboideum, os cuneiforme med. a zlomek I. metatarsu;

PALEOPATOLOGIE:

Na lebce byla nalezena četná osteolytická ložiska různé velikosti. Jeden z největších osteolytických defektů se nachází na squama ossis occipitalis vpravo od mediální roviny. Na kalvě jsou v tomto místě patrné dva malé otvory v lamina externa lokalizované asi 8 mm pod linea nuchae superior a 6 mm laterálně od crista occipitalis externa. Větší z nich má průměr asi 4 mm, menší umístěný laterálněji měří v průměru 2 mm. Intrakraniálně se v tomto místě nachází pouze jediné osteolytické ložisko kulovitého až oválného tvaru průměru asi 20 mm. Podle rozsáhlejšího postižení vnitřní laminy a diploe oproti lamině zevní lze usuzovat, že destruktivní proces postupoval z hloubky směrem k povrchu. Okraje defektu mají drobné zoubkování, jsou ostré, bez makroskopicky patrného reparativního procesu. Další ložisko na šupině týlní kosti se nachází ve fossa cerebelli sinistra, kde je osteolytickým procesem postižena pouze lamina interna cranii a pod ní ležící diploe, zatímco zevní lamina zůstala neporušena. Léze má tvar nepravidelného protáhlého oválu (velikosti asi 20 mm × 10 mm) lokalizovaného těsně pod levým sulcus sinus transversus a orientovaného dlouhou osou transversálně. Okraje jsou opět zoubkované a ostré. Další z ložisek tentokrát okrouhlé o průměru 12 mm se nachází na vnitřní ploše pravého processus mastoideus a pokračuje i do hloubky mastoidního výběžku. Osteolytický proces pokračoval i přes zevní stěnu, kterou perforoval v podobě rovnoramenného trojúhelníku. Vroubkování a ostromost okrajů má podobný charakter jako u ostatních lézí. Drobnější léze se nacházejí na lamina externa levé parietální kosti 22 mm od sutura coronalis a 35 mm od sutura sagittalis. Okrouhlý defekt má průměr 6 mm a postihuje pouze zevní laminu. Podobná okrouhlá léze o průměru 7 mm se nachází na vnitřní straně téže kosti v oblasti tuber parietale. V okolí defektu se nachází řada difusně rozptýlených drobných perforací s maximem výskytu v dorsomediální čtvrtině kosti. Další poměrně bohatý výskyt těchto perforací se nachází po obou stranách sulcus sinus sagittalis superior. S největší pravděpodobností se jednalo o kostní metastázy zhoubného nádoru. Mandibula – na pravém processus condylaris mandibulae se nacházejí drobné eroze povrchu kloubní plošky a ventromediálně je osteofytický výběžek o basi 8 mm a výšce 4 mm.

Na krčních a hrudních obratlích se nalézají známky počínající spondylózy, mírná skolióza hrudní části páteře.

Poznámka: kosti pravé nohy byly zasypany vápnem.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie *adultus* II (30–40 let)

HROB č. 22

Lebka:

Z dětské lebky se zachovalo pouze několik drobných fragmentů plochých kostí – drť a zlomky obou pyramid. Dále byly nalezeny izolované zuby mléčného chrupu – všechny čtyři dolní stoličky a špičák. Podle chybějící apikální části kořenů je zřejmé, že prořezávání mléčného chrupu bylo těsně před ukončením. Dále byly zachovány dosud neprořezané korunky trvalého chrupu tří řezáků, špičáku a dvou prvních stoliček.

Dolní končetina:

fragment asi 2/3 diafýzy levého femuru dítěte (orientační délka 110 mm – odhad skutečné délky asi 130 mm).

ZÁVĚR: dítě, věková kategorie *infans* I (2–2,5 leté)

HROB č. 23

Byly nalezeny kosterní pozůstatky dvou jedinců (muže a ženy):

1) kontext 822

Lebka:

Zachovala se silně poškozená lebka dospělého jedince robustní stavby. Z neurokrania zůstalo zachováno z levé os temporale jen několik fragmentů šupiny, rovněž os sphenoidale a os occipitale je ve zlomcích a neúplná. Obrys mozkovny je elipsoidní, temeno tvoří jednoduchý oblouk, týlní oblast nelze hodnotit. Čelo je šikmé (stupeň 5), glabella výrazná (stupeň 5), nasofrontální přechod s hlubokým zářezem (typ 3). Tubera frontalia i parietalia jsou málo vyznačena, protuberantia occipitalis externa nelze zhodnotit. Processus mastoideus je velký, crista supramastoidea výrazně vytvořená (stupeň 4), výrazné je rovněž tuberculum marginale. Na pravé straně se zachoval processus styloideus elongatus délky 48 mm. Sutura coronalis je ze zevní strany obliterovaná pouze v malém úseku v blízkosti pteria (oblast C 3), z vnitřní strany je v plném rozsahu srostlá. Sutura sagittalis je extrakraniálně dosud neuzavřena, ale intrakraniálně zcela obliterována. Věk stanovený podle obliterace švů spadá do věkové kategorie *adultus* II. Lambdový šev nebylo možno hodnotit. Ze splachnokrania se zachovala pravá os zygomaticum, zlomky horních čelistí a mandibula bez levého ramene. Mandibula je robustní stavby, bradová krajina se dvěma výraznými mentálními hrbolky (typ 3) je při pohledu shora širší než alveolární oblast (typ 4). Zadní okraj ramene mandibuly je prohnutý, kousací plocha v oblasti stoliček je mírně zakřivena. Úhly obou ramen mandibuly jsou silně evertovány. Z horního zubního oblouku se zachovaly všechny zuby levé strany, vpravo pouze první stolička, první premolár s korunkou destruovanou hlubokým kazem otevírajícím dřeňovou dutinu. Druhý premolár byl ztracen již intravitálně, jeho zubní lůžko se začínalo uzavírat. Z dolního zubního oblouku byly postmortálně ztraceny oba první řezáky, dále byla intravitálně ztracena třetí stolička pravé strany a třetí stolička levé strany chybí, neboť je čelist odlomena. U druhého řezáku pravé strany a druhého premoláru levé strany je zubní abraze až na kořen. Na korunkách frontálních zubů až po špičáky se nachází hypoplastická rýha. Podle lokalizace rýhy lze usoudit, že vznikla mezi 11.–13. rokem věku jedince.

Osový skelet:

dva fragmenty corpus sterni;

zlomek atlasu (dorsální oblouk a levá massa lateralis), fragment těla krčního obratle, kompletní sada hrudních a bederních obratlů ve fragmentech (na anterolaterální straně se po obvodu terminálních plošek obratlových těl nacházejí zobákovité osteofyty velikosti 2–3 mm);

os sacrum ve fragmentech (na těle S1 zobákovitý osteofyt);

zlomky žeber.

Horní končetina:

clavicula dx. – spina scapulae, proximální polovina cavitas glenoidalis a margo lateralis;

humerus dx. – s poškozeným proximálním koncem – z hlavice se zachoval pouze fragment;

mírně poškozené obě předloketní kosti pravé strany;

malé fragmenty distální části levého radia;

zlomky metakarpálních kostí a článků prstů, os scaphoideum, lunatum a trapezoideum.

Dolní končetina:

téměř kompletní pravá os coxae (os pubis ve fragmentech);

levá os coxae bez části lopaty kosti kyčelní (os pubis ve fragmentech, nad facies auricularis zářez ostrým předmětem) – typicky mužské znaky;

pravý femur poškozený v oblasti kondylů;

levý femur s proximální asi 1/5 těla ve fragmentech;

levá patella;

obě tibiae s poškozenými proximálními i distálními konci;

pravá fibula;

diafýza levé fibuly;

mírně poškozené oba taly;

oba calcanei bez laterálních částí (na tuber calcanei patrné osteofyty);

neúplná sada metatarsálních kostí a článků prstů.

PALEOPATOLOGIE:

Na vnitřní ploše nosních kostí se nachází nános novotvořené kostní tkáně – chronický zánět?

Na tělech hrudních, bederních a prvního křížového obratle se nacházejí zobákovité osteofyty jako známka spondylózy.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie adultus II (35–45 let), tělesná výška 171,7 cm

2) kontext 823

Lebka:

Zachovaly se dva fragmenty os temporale dx. dospělého jedince a třenový zub.

Osový skelet:

atlas, axis bez pravé poloviny oblouku, sedm poškozených hrudních obratlů, kompletní sada poškozených lumbálních obratlů;

poškozené os sacrum;

fragmenty žeber;

kaudální polovina corpus sterni.

Horní končetina:

levá clavicula s poškozeným akromiálním koncem;

laterální 1/3 levé lopatky;
 humerus sin. s poškozeným distálním koncem (s foramen supratrochleare);
 radius sin. bez proximálního konce;
 ulna sin. bez olecranon ulnae a distálního konce;
 fragmenty metakarpů a článků prstů, os lunatum.

Dolní končetina:

obě ossa coxae ve fragmentech – incisura ischiadica major typicky ženská, hluboký sulcus praeauricularis se zřetelnými jamkami;
 zachovaly se oba femury s poškozenými distálními konci;
 pravá patella;
 diafýza levé tibie;
 střední 1/3 diafýzy pravé tibie;
 fragment diafýzy levé fibuly;
 diafýza pravé fibuly;
 fragment levého talu a několik fragmentů metatarsů.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie adultus II (30–40 let?)

HROB č. 24

Lebka:

Zachovala se lebka dospělého jedince středně robustní stavby s poškozenou bází lební a splachnokraniem. Obrys mozkovny je ovoidní. Temeno tvoří jednoduchý oblouk, týl je mírně klenutý. Čelo je mírně šikmé (stupeň 3), arcus superciliares vyklenuté (stupeň 4), glabelu a nasofrontální přechod nelze hodnotit. Tubera frontalia jsou nevýrazná, tubera parietalia naznačena. Protuberantia occipitalis externa je středně vyvinutá (stupeň 3), processus mastoidei jsou velké, crista supramastoidea výrazná (stupeň 4), tuberculum marginale malé (stupeň 2). Sutura coronalis, sagittalis i lambdoidea jsou dosud oboustranně otevřeny. Synostosis sphenoccipitalis je plně osifikována (věk podle obliterace švů adultus I). Ze splachnokrania se zachovala pouze levá os zygomaticum, zlomky obou maxil a drobné fragmenty těla mandibuly. Z horního zubního oblouku se zachovaly na pravé straně všechny zuby s výjimkou obou řezáků, které byly postmortálně ztraceny. Na levé straně zůstaly zachovány pouze třenové zuby a dvě stoličky (řezáky, špičák a třetí stolička byly ztraceny postmortálně). Ze zubů dolní čelisti se zachovaly na pravé straně oba řezáky, špičák a všechny stoličky. Na druhé a třetí stoličce se nacházejí drobné kazy. Z levé strany byly nalezeny oba premoláry, první a druhá stolička. Abraze zubní skloviny je ostrůvkovitá a podle Lovejoy odpovídá věku 20–24 let. Úbytek kostní tkáně podle Heldova diagramu odpovídá 20–30 rokům.

Osový skelet:

fragmenty žeber;
 tři kaudální krční obratle, kompletní sada poškozených hrudních a bederních obratlů;
 os sacrum se zřetelnou štěrbinou mezi těly S₁ a S₂.

Horní končetina:

clavicula sin. a dx. – s poškozenými oběma konci;
 obě lopatky bez mediálních okrajů;
 oba humeri s poškozenými hlavicemi;

oba radii i obě ulny s poškozenými distálními konci;
fragment metakarpu.

Dolní končetina:

obě ossa coxae s chybějícími stydkými kostmi;
oba femury mírně poškozeny na trochanterech a kondylech;
obě tibie s poškozenými proximálními i distálními konci;
diafýza pravé fibuly;
levá fibula bez proximálního konce;
fragменты tarsálních a metatarsálních kostí.

PALEOPATOLOGIE:

na tvrdém patře se nachází řada drobných perforací způsobená pravděpodobně chronickým zá-
nětem v dutině ústní.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie adultus I (20–30 let), tělesná výška 173,1 cm

HROB č. 25

Lebka:

Zachovala se lebka dospělého jedince středně robustní stavby s poškozeným splanchnokraniem a bází lební. Neurokranium má ovoidní obrys, temeno tvoří jednoduchý oblouk, týl je mírně kle-
nutý (stupeň 2), okcipitální obrys je bombovitý. Čelo je téměř kolmé (stupeň 2), arcus supercili-
ares jsou středně vyklenuty (stupeň 3), tubera frontalia nevýrazná, tubera parietalia naznačena.
Protuberantia occipitalis externa je výrazně vyvinutá (stupeň 4), processus mastoidei jsou velké,
crista supramastoidea silná (stupeň 4), tuberculum marginale chybí (stupeň 1). Sutura coronalis
je ze zevní strany otevřena s výjimkou malých úseků (oblast C 3) v blízkosti pteria. Z vnitřní
strany je v plném rozsahu obliterována. Sutura sagittalis je extrakraniálně rovněž otevřena, za-
tímco intrakraniálně téměř celá obliterována až na malou oblast v blízkosti bodu lambda (S 4).
Sutura lambdoidea zůstala dosud oboustranně otevřena. Synostosis sphenoccipitalis je plně
osifikována (věk podle obliterace v kategorii maturus I). Ze splanchnokrania se zachovaly obě
lícní kosti, fragmenty obou maxil a mandibula. Mandibula je střední stavby, angulus mandibulae
slabě vystupující (stupeň 3), zadní okraj ramene čelisti je prohnutý, kousací plocha stoliček téměř
rovná. Bradová krajina je zaoblená až mírně oploštělá (stupeň 2), při pohledu shora jsou alveo-
lární a bradová oblast přibližně stejně velké (typ 3). Z horního zubního oblouku se oboustranně
zachovaly silně celoplošně abradované druhé řezáky, špičáky a první premoláry. Postmortálně
byly ztraceny oba první řezáky a druhé premoláry. Stoličky nelze hodnotit, neboť čelisti byly
odlomeny. Arcus dentalis inferior je kompletní, s výjimkou třetí stoličky pravé strany, která byla
ztracena již intravitálně (zubní alveolus je zcela uzavřen). Zubní abraze je u řezáků a špičáků
celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá a poměrně rozsáhlá i u zubu moudrosti (věk podle
zubní abraze odpovídá zhruba 40–50 letům).

Dále bylo nalezeno corpus ossis hyoidei a zosifikované části cartilago thyroidea.

ZÁVĚR: muž?, věková kategorie maturus I (40–50 let)

HROB č. 26

Lebka:

Zachovala se gracilní lebka dítěte ve fragmentech. Povrch je hladký, obrys neurokrania nelze

hodnotit, temeno tvoří jednoduchý oblouk, týl je jen mírně klenutý. Čelo je kolmé (stupeň 1), tubera frontalia i parietalia jsou výrazná, arcus superciliares jen mírně naznačeny (stupeň 1), glabella plochá (stupeň 1). V obou očníchích se nacházejí výrazná cribra orbitalia kribriiformního typu (stupeň 2). Protuberantia occipitalis externa je slabě vyznačena (stupeň 2), mastoidní výběžky jsou malé. Condyli occipitales mají zvlhnutý povrch. Sutura coronalis a lambdoidea jsou oboustranně otevřené, synchondrosis sphenoccipitalis je poškozena, nelze ji hodnotit. Chrup měl již prořezány všechny trvalé zuby, s výjimkou třetích stoliček, jejichž korunky zůstaly dosud v čelistech. Postmortálně byl ztracen z horních zubů druhý premolár pravé strany a neprořezaná korunka třetí stoličky strany levé. Zubní abraze je u řezáků a prvních stoliček ostrůvkovitá a nezasahuje do dentinu, na ostatních zubech není znatelná (věk podle Lovejoy 12–18 let). Všechny zuby jsou bez kazů. Mandibula má mírně prohnutý zadní okraj ramene a kousací plochu stoliček.

Osový skelet:

téměř kompletní sada žeber ve fragmentech;
atlas s dosud patrnou linií po srůstu předního oblouku s massae laterales;
axis a další tři krční obratle;
téměř kompletní sada hrudních a bederních obratlů;
fragmenty os sacrum.

Horní končetina:

clavicula sin. s mírně poškozeným akromiálním koncem;
clavicula dx. s poškozenými oběma konci;
fragmenty anguli laterales s cavitas glenoidalis a margo lateralis obou lopatek;
poškozená diafýza pravého humeru;
diafýza levého humeru s mírně erodovanými oběma konci – dosud nebyly přirostlé epifýzy (orientační délka 220 mm);
radius dx. bez distální epifýzy (orient. délka 168 mm);
ulna dx. poškozena distálně, olecranon dosud nepřirostlý (orientační délka 176 mm);
radius dx. se silně poškozenými oběma konci;
diafýza pravé ulny – délka 184 mm.

Dolní končetina:

pravá os coxae (acetabulum není dosud srostlé, patrné stopy po srůstu mezi rameny kosti sedací a stydké);
levá os coxae ve fragmentech;
femur dx. – caput femoris dosud nesrostlé s tělem kosti, rovněž tak i oba trochantery (délka 313 mm);
femur sin. poškozený v proximální i v distální části;
tibia dx. poškozená v distální části;
tibia sin. s oběma poškozenými konci;
diafýza pravé fibuly – délka 246 mm;
fragment diafýzy levé fibuly;
fragment metatarsu.

PALEOPATOLOGIE:

sutura sagittalis je v celém rozsahu předčasně oboustranně obliterovaná.

ZÁVĚR: dítě, věková kategorie infans II, (12–14 let)

HROB č. 27**Lebka:**

Zachovala se gracilní lebka dospělého jedince s chybějící bází lební. Obrys neurokrania je ovoidní, temeno tvoří jednoduchý oblouk, týl je plochý. Čelo je téměř kolmé (stupeň 2), nadočnicové oblouky naznačeny (stupeň 2), glabella slabě vytvořena (stupeň 2), nasofrontální přechod plynulý (stupeň 1), v obou očních počínající cribra orbitalia porotického typu, protuberantia occipitalis externa střední (stupeň 3), processus mastoidei jsou malé, crista supramastoidea velmi slabá (stupeň 1), tuberculum marginale není vyvinuto. Sutura coronalis je ze zevní strany nesrostlá s výjimkou malých úseků v blízkosti pteria (oblast C3), intrakraniálně je téměř celá zosifikována, nesrostlá je jen malá část u bodu bregma (oblast C1). Sutura sagittalis i lambdoidea jsou oboustranně nesrostlé s výjimkou malé oblasti (S 2) z vnitřní strany. Synostosis sphenoccipitalis je plně osifikována (věk stanovený podle obliterace lebečních švů spadá do věkové kategorie adultus II). Ze zubů horních čelistí byl postmortálně ztracen druhý řezák levé strany, intravitálně druhá a třetí stolička pravé strany. Na korunce druhého premoláru levé strany je distálně kaz. Foramen incisivum je lokalizováno paramediálně na levé straně. Z dolního zubního oblouku byly již intravitálně ztraceny všechny stoličky levé strany a první stolička strany pravé. Na druhé stoličce pravé strany je mesiálně malý kaz. Zubní abraze je u řezáků celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá (věk podle Lovejoy 35–40 let). Na horní čelisti jsou řezáky abradovány neobvyklým způsobem – na straně vestibulární méně, zatímco na palatinální straně výrazně. Úbytek kostní tkáně odpovídá podle Heldova diagramu rovněž věku kolem 30–40 let. Mandibula má v bradové oblasti dva malé mentální hrbolky blízko sebe (typ 4), alveolární i bradová partie jsou při pohledu shora přibližně stejně velké, zadní okraj ramene je mírně prohnutý, oklusální plochu stoliček nelze vzhledem ke ztrátám zubů hodnotit. Angulus mandibulae je mírně evertován.

Osový skelet:

sternum bez mečovitého výběžku (tělo srostlé s manubriem), kolem incisura costae primae je jemný osteofytický lem;

větší množství fragmentů žeber;

zachovala se kompletní sada krčních obratlů s poškozenými oblouky (chybí processus spinosi), všechny hrudní i bederní obratle ve fragmentech (na terminálních plochách některých obratlů se vyskytují Schmorlovy uzly, v krční a hrudní oblasti jsou terminální plošky lemovány jemným osteofytickým lemem, v bederní oblasti většími zobákovitými osteofyty);

zlomek os sacrum (S1 a drobné úlomky dorsální plochy).

Horní končetina:

clavicula sin. s poškozeným akromiálním koncem – ve střední části kosti je dobře zhojená šikmá fraktura;

clavicula dx. (délka 129 mm);

laterální úhly obou lopatek;

humerus dx. s poškozeným distálním koncem;

humerus sin. (délka 276 mm, šířka biepickondylární 52 mm);

radius dx. bez proximálního konce;

ulna dx. bez distálního konce;

radius sin. s poškozeným distálním koncem;

ulna sin. – délka 222 mm;

os scaphoideum, capitatum a trapezoideum, neúplná sada metakarpálních kostí a článků prstů.

Dolní končetina:

os coxae dx. s poškozenou lopatou kosti kyčelní;

os coxae sin. je dobře zachována (incisurae ischiadicae majores obou pánevních kostí jsou široce rozevřeny, sulci praeauriculares jsou široké – typicky ženské znaky);

femur sin. (délka 386 mm, hlavice transversálně 37 mm, sagitálně 37 mm, biepikondylární šířka 64 mm);

femur dx. (délka 385 mm, hlavice transversálně 37 mm, sagitálně 36 mm);

tibia sin. (délka 318 mm);

tibia dx. (délka 317 mm);

obě fibuly bez hlavic;

kompletní sada tarsálních a metatarsálních kostí obou nohou a tři články prstů (calcaneus dx. délka 65 mm, calcaneus sin. délka 65 mm, talus dx. délka 48 mm, talus sin. délka 47 mm), na tuber calcanei počínající osteofyty.

PALEOPATOLOGIE:

spondylosis a počínající artróza.

Ve střední části levé klíční kosti je dobře zhojená šikmá fraktura s mírnou dislokací ad longitudinem a ad axim.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie adultus II (35–45 let), tělesná výška 154,8 cm

HROB č. 28

Lebka:

Zachovalo se téměř kompletní neurokranium dítěte v drobných fragmentech, obě pyramidy spánkových kostí a fragment střední části těla mandibuly. Mléčný chrup byl již zcela prořezán. Z horních zubů pravé strany chybí druhý řezák, ze zubů levé strany špičák a obě stoličky. Z dolního zubního oblouku se zachovaly všechny zuby, s výjimkou druhé stoličky levé strany. Samostatně byly nalezeny dosud neprořezané korunky prvních horních řezáků a prvních stoliček trvalého chrupu. Zubní abraze je malá, zejména stoličky nejsou abradovány vůbec.

Osový skelet:

levá polovina arcus atlantis posterior (zadní oblouk nebyl dosud zcela srostlý);

fragmenty několika žeber.

Horní končetina:

mírně poškozená diafýza pravého humeru (orientační délka 95 mm);

silně poškozená diafýza levého humeru.

Dolní končetina:

malý fragment kompakty pánevní kosti;

poškozené asi 2/3 diafýz obou femurů;

fragmenty středních částí diafýz obou tibií.

Přimíseno:

kosterní pozůstatky dalšího (mladšího) dítěte:

pravá a levá pyramida spánkových kostí;

horní mléčný první řezák levé strany s mírně poškozeným kořenem (kousací hrana bez znatelné abraze).

ZÁVĚR: dítě, věková kategorie infans I (2–3 leté)**HROB č. 29****Lebka:**

Zachovalo se několik fragmentů plochých kostí neurokrania dospělého jedince robustní stavby, zlomky obou pyramid a silně poškozená mandibula bez pravého ramene. Vzhledem ke špatné zachovalosti mandibuly nelze zcela přesně zhodnotit stav chrupu. Ze zubů se zachoval pouze špičák levé strany. Pravděpodobně byly postmortálně ztraceny všechny čtyři řezáky, ostatní zuby byly ztraceny již intravitálně, zubní alveoly špičáku levé strany, stoliček a premolárů jsou uzavřeny. Zadní okraj ramene mandibuly je jen mírně prohnutý, kousací plochu molárů nelze hodnotit. Bradová krajina je zaoblená, angulus mandibulae mírně evertovaný. Zubní abraze špičáku je výrazná, celoplošná. Švy na neurokraniu nelze zhodnotit, pouze z fragmentů parietálních kostí je znatelné, že sutura sagittalis byla z části oboustranně obliterována a dále je evidentní, že sutura lambdoidea v blízkosti asteria v úseku L3 srostlá nebyla.

Osový skelet:

drobné fragmenty žeber a obratlů – drť;
drobné fragmenty atlasu a těl dvou krčních obratlů.

Horní končetina:

fragment extremitas acromialis claviculae dx.;
zlomky processus coracoideus a margo lateralis pravé lopatky;
clavicula sin. bez obou konců;
fragment spina scapulae sin.;
asi 2/3 distálních částí diafýz obou humerů s výrazným svalovým reliéfem bez obou konců;
proximální asi 2/3 pravého radia;
proximální asi 1/4 pravé ulny;
asi 2/3 středních částí diafýz předloketních kostí levé strany;
fragmenty metakarpálních kostí a článků prstů.

Dolní končetina:

zlomek os ilium sin. s facies auricularis, z ostatních částí pánevních kostí – drť;
femur dx. v malých fragmentech s poškozenými konci;
femur sin. s poškozenými epifyzárními konci (hlavice transversálně 42 mm, sagitálně 42 mm);
patella sin.;
fragment asi 1/3 střední části diafýzy pravé tibie;
diafýza levé tibie s poškozenými konci;
diafýza levé fibuly;
fragment pravého talu a zlomky tří tarsálních kostí pravé strany;
kostní drť.

PALEOPATOLOGIE:

kolem kloubních plošek dlouhých kostí končetin jsou osteofytické lemy – počínající artróza;
lamina externa i interna na plochých kostech lebky jsou tenké.

ZÁVĚR: dospělý jedinec, věková kategorie maturus I (40–50 let)

HROB č. 30**Lebka:**

fragmenty dvou zubních alveolů horní čelisti dítěte;
 izolované mléčné zuby – dolní řezák (byl již prořezán, při manipulaci se rozpadl), dosud neprořezané korunky všech čtyř horních řezáků, horního a dolního špičáku a čtyř stoliček;
 trvalé zuby – neprořezané korunky obou prvních horních řezáků a tří prvních stoliček.

ZÁVĚR: dítě, věková kategorie infans I (6–8 měsíční)

HROB č. 31**Lebka:**

Fragmenty horní čelisti dospělého jedince – drť, kompletní sada zubů pravé maxily bez třetí stoličky. Mandibula s poškozeným levým ramenem, robustní, typicky mužská (výška symfýzy 33 mm). Bradová krajina se dvěma výraznými mentálními hrboly, při pohledu shora je bradová partie širší než alveolární. Zadní okraj ramene čelisti je výrazně prohnutý, kousací plocha stoliček rovněž prohnutá. Zachovala se kompletní sada dolních zubů. Všechny zuby jsou bez kazů s ostrůvkovitou abrazí odpovídající podle Lovejoy věku 24–30 let. Úbytek kostní tkáně alveolů je malý a podle Heldova diagramu odpovídá asi 30 rokům.

Horní končetina:

silně poškozená diafýza pravého humeru.

Dolní končetina:

z části zetlelé fragmenty diafýz dlouhých kostí končetin – kostní drť.

Poznámka: přimíseny zvířecí kosti.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie adultus I (20–30 let)

HROB č. 32**Lebka:**

Z dětské lebky se zachovalo větší množství drobných úlomků plochých kostí neurokrania, fragment levé pyramidy, zlomek os zygomaticum dx., fragment levé maxily s dosud neprořezanými řezáky trvalého chrupu, silně poškozené tělo mandibuly bez obou ramen. Ze zubů horního oblouku mléčného chrupu se zachovaly všechny zuby pravé strany a obě stoličky strany levé. Z dolního zubního oblouku byl na pravé straně postmortálně ztracen druhý řezák a špičák, na levé straně oba řezáky. Z trvalého chrupu se zachovaly neprořezané korunky všech horních řezáků, špičáků, první stoličky a dále obě korunky prvních dolních stoliček. Z mléčného chrupu jsou mírně abradovány pouze řezáky, ostatní zuby jsou dosud neopotřebované, těsně po prořezání.

Osový skelet:

fragment levé části arcus atlantis post. (obě části zadního oblouku nebyly zřejmě dosud srostlé);
 drobné zlomky dalších obratlů;

větší množství zlomků žeber.

Horní končetina:

diafýza levého humeru s poškozenými konci;

fragmenty diafýzy předloketní kosti a metakarpu?

Dolní končetina:

diafýza pravého femuru;

poškozená střední část diafýzy levého femuru;

poškozené diafýzy pravé tibie a fibuly;

tibia sin. – pouze diafýza ve fragmentech.

ZÁVĚR: dítě, věková kategorie infans I (2–3 leté)

HROB č. 33**Lebka:**

Zachovalo se několik drobných fragmentů plochých kostí dětské lebky, obě pyramidy, kompletní sada korunek mléčných zubů jednoho kvadrantu a korunky m_1 a m_2 . U řezáků bylo zahájeno prořezávání (začaly růst kořeny), ostatní zuby nebyly dosud prořezány.

Osový skelet:

několik fragmentů obratlů (obě části arcus vertebrae nebyly v oblasti processus spinosi spojeny); několik fragmentů žeber.

Dolní končetina:

malé fragmenty diafýz obou femurů;

fragmenty diafýz obou tibií;

fragment diafýzy pravé tibie (orientační délka 62 mm).

ZÁVĚR: dítě, věková kategorie infans I (asi 3–6 měsíční)

HROB č. 34**Lebka:**

Z dětské lebky se zachovalo téměř kompletní neurokranium ve fragmentech a silně poškozená mandibula bez pravého ramene. Z mléčných zubů dolní čelisti zůstaly zachovány dosud neprořezané korunky obou špičáků, všech stoliček a hluboko v dolní čelisti zůstaly uloženy korunky trvalých prvních stoliček. Mléčné řezáky byly již pravděpodobně prořezány a postmortálně ztraceny.

Osový skelet:

několik fragmentů obratlů (processus spinosi nebyly dosud vytvořeny, těla nebyla srostlá s obilouky);

téměř kompletní sada žeber ve zlomcích;

manubrium sterni.

Horní končetina:

clavicula sin. s mírně poškozeným akromiálním koncem (orientační délka 52 mm);

fragment střední části pravé klíční kosti;

fragment diafýz obou humerů (dx. orientační délka 68 mm).

Dolní končetina:

tři drobné fragmenty kompakty pánevních kostí;

fragment diafýzy levého femuru (orientační délka 90 mm);

fragment diafýzy pravého femuru;

diafýza levé tibie (orientační délka 69 mm).

ZÁVĚR: dítě, věková kategorie infans I (6–8 měsíční)

HROB č. 37**Lebka:**

Zachovala se lebka dospělého jedince gracilní stavby. Obrys mozkovny je elipsoidní, temeno tvoří jednoduchý oblouk, týl je plochý, okcipitální obrys bombovitý. Čelo je mírně ustupující (stupeň 2), nasofrontální přechod přímý (stupeň 1), arcus superciliares jsou naznačeny (stupeň 2), glabella slabě vytvořena (stupeň 2). Tubera frontalia a parietalia jsou naznačena, protuberantia occipitalis externa slabě vytvořena (stupeň 2), processus mastoidei malé. Na levém mastoidním výběžku, přilehlých částech os tympanicum a šupině spánkové kosti je zelené zbarvení, méně zřetelné zbarvení je i na stejném místě druhé strany. Crista supramastoidea je středně vyvinutá (stupeň 3), tuberculum marginale výrazné (stupeň 4). Sutura coronalis je intrakraniálně zcela obliterována, extrakraniálně zůstal nesrostlý malý úsek v blízkosti bodu bregma (C 1), sutura sagittalis je ze zevní strany dosud otevřena přibližně uprostřed (úsek S 2) a v blízkosti bodu lambda (oblast S 4), z vnitřní strany je obliterována úplně. Sutura lambdoidea obsahuje ossicula suturarum a je ze zevní strany dosud nesrostlá, z vnitřní strany je uzavřena ve střední části (úsek L 2). Synostosis sphenoccipitalis je plně osifikována. Věk stanovený na základě obliterace spadá do věkové kategorie adultus II (30–40 let). Obličej má vejčitý obrys, horní čelist je mesognátní (stupeň 3), spina nasalis anterior je střední velikosti (stupeň 3). Ze zubů horních čelistí se na levé straně zachoval první řezák, kořen druhého třenového zubu, jehož korunka byla zcela destruována hlubokým kazem a druhá stolička rovněž s rozsáhlým kazem na distální straně sahajícím nejen do dřevné dutiny, ale i do kanálků všech tří kořenů. Zánětlivé změny postihly i první třenový zub a první stoličku, protože u jejich kořenů se nacházejí menší cysty perforující stěnu alveolů. Ze zubů pravé horní čelisti se zachoval špičák a první stolička. U druhého třenového zubu je cysta otevřená vestibulárně, na mesiální straně první stoličky je krčkový kaz, druhá stolička byla ztracena intravitálně. Mandibula má bradovou oblast se dvěma hrbolky blíže u sebe, při pohledu shora je bradová partie širší než alveolární, zadní okraj ramene je mírně prohnutý, oklusální plocha stoliček je rovná. Na processus condylaris sin. je intenzivní zelené zbarvení, rovněž na angulus mandibulae dx. je náznak zeleného zbarvení. Zuby pravé poloviny dolní čelisti se zachovaly všechny s výjimkou druhého řezáku a špičáku, které byly postmortálně ztraceny. Na levé straně byly postmortálně ztraceny oba řezáky a špičák, intravitálně byla ztracena třetí stolička, zubní alveolus je již uzavřen. Zubní abraze je ostrůvkovitá (věk 20–25 let). Na M₁ pravé strany distálně se nachází krčkový kaz, na M 2 vestibulárně a distálně krčkový kaz. Vlevo krčkový kaz na M₁ vestibulárně a linguálně na M₂. Úbytek kostní tkáně alveolu podle Heldova diagramu odpovídá věku 20–30 let.

Osový skelet:

sternum bez mečovitého výběžku;

téměř kompletní sada žeber ve fragmentech – kolem kloubních plošek osteofytické lemy;

mírně poškozený atlas a axis;

kompletní sada krčních, hrudních a bederních obratlů (na tělech některých z nich počínající osteofytický lem kolem terminálních plošek);

fragment os sacrum (pouze první dva sakrální obratle – mezi nimi štěrbina, promontorium prominuje nepatrně).

Horní končetina:

clavicula dx. (délka 142 mm);

clavicula sin. s poškozeným akromiálním koncem;
 scapula dx. bez mediální části;
 angulus lateralis levé lopatky;
 oba humeri poškozeny na obou koncích;
 fragmenty diafýz předloketních kostí pravé strany (asi 3/4 diafýzy radia a 1/3 ulny);
 drobné zlomky diafýz předloketních kostí levé strany;
 fragmenty dvou metakarpů.

Dolní končetina:

os coxae dx. bez ramen kosti sedací a stydké, s typicky ženskými znaky;
 os coxae sin. bez ramen kosti stydké;
 femur dx. s poškozenými trochantery a epikondyly (hlavice transversálně 44 mm, sagitálně 43 mm);
 femur sin. (délka 421 mm, hlavice transversálně 44 mm, sagitálně 42 mm);
 tibia dx. s poškozeným proximálním koncem;
 tibia sin. s poškozeným laterálním kondylem (orientační délka 340 mm);
 diafýza pravé fibuly;
 fibula sin. bez caput fibulae;
 talus dx., fragment levé patní kosti, talus sin., os naviculare sin., os cuboideum sin., I.–V. metatarsální kost pravé strany, fragmenty dalších metatarsů a článků prstů.

Přimíseno: zvířecí kosti.

Poznámka: byly nalezeny fragmenty náušnice, celá náušnice a dva tmavě zbarvené korálky.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie *adultus I (20–30 let)*, tělesná výška 158,5 cm

HROB č. 39

Lebka:

Zachovalo se několik fragmentů plochých kostí klenby lební, obě poškozené pyramidy (pars petrosa sin.: délka 25 mm, šířka 11 mm), os zygomaticum sin. (délka 16,5 mm, šířka 18 mm).

Osový skelet:

clavicula dx., mírně poškozena (délka 28 mm).

Horní končetina:

poškozené diafýzy obou humerů (humerus dx. délka 42 mm).

ZÁVĚR: fétus, asi 7 lunární měsíc

HROB č. 40

Lebka:

Zachovala se lebka dospělého jedince středně robustní stavby s poškozenou bází lební a splanchnokraniem ve fragmentech. Obrys neurokrania je ovoidní, temeno tvoří jednoduchý oblouk, týl je klenutý (stupeň 2), okcipitální obrys bombovitý (typ 2). Čelo je mírně šikmé (stupeň 2), glabella výrazná (stupeň 4), arcus superciliares vyklenuté (stupeň 4), nasofrontální přechod nelze hodnotit. Tubera frontalia jsou jen naznačena, parietalia dobře vyvinuta, protuberantia occipitalis externa je výrazně vytvořená (stupeň 4), processus mastoidei jsou štíhlé a dlouhé, crista supramastoidea střední (stupeň 3), tuberculum marginale chybí (stupeň 1). Švy neurokrania jsou dosud oboustranně otevřeny, v sagitálním a lambdovém švu se nacházejí ossa suturarum. Synostosis sphenooccipitalis je plně osifikována. Věk byl stanoven podle obliterace lebečních švů

a spadá do věkové kategorie adultus. Mandibula je robustní, se dvěma výraznými mentálními hrbolky (typ 3), při pohledu shora je bradová partie širší než alveolární (typ 4), angulus mandibulae mírně evertovaný, zadní okraj ramene je lehce prohnutý, oklusální plocha stoliček mírně obloukovitá. Z horního zubního oblouku se zachovaly všechny řezáky, špičáky i třenové zuby a druhá stolička pravé strany. Všechny ostatní stoličky byly ztraceny intravitálně, na levé straně jsou alveoly uzavřeny úplně, na pravé straně částečně. U prvního premoláru levé strany se mesiálně nachází kaz. Z dolního zubního oblouku byl postmortálně ztracený první řezák levé strany, na pravé straně druhá stolička a z třetí stoličky zůstal pouze kořen. Na první a druhé stoličce se na levé straně nacházejí krčkové kazy. Úbytek kostní tkáně alveolů odpovídá podle Heldova diagramu věku kolem 30 let. Zubní abraze je u řezáků a špičáků celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá (věk 30–40 let). Dále se zachovalo tělo jazyčky a fragment jednoho z jejích velkých rohů.

Osový skelet:

malý fragment manubrium sterni;

téměř kompletní sada žeber ve fragmentech;

kompletní sada mírně poškozených krčních obratlů:

atlas – (zadní oblouk není uzavřen - spina bifida posterior)

axis – bez arcus vertebrae;

C₃ a C₄ – vytváří synostotický blok (spojení je uskutečněno těly, kloubními výběžky i oblouky.

Na levé straně není znatelná hranice mezi oběma obratli, vytvářejí jednotlivý blok. Napravo je viditelná úzká štěrbina v místě srůstu. Tělo C₃ má klínový tvar s hrotem směřujícím na levou stranu. Arcus vertebrae byl u tohoto obratle v místě processus spinosus nesrostlý);

kompletní sada hrudních i bederních obratlů silně poškozených (u některých obratlů těla rozdrčena);

drobné zlomky os sacrum.

Horní končetina:

clavicula dx. i sin. – dobře zachovány;

obě lopatky bez mediálních částí;

humerus dx.;

humerus sin. s poškozenou hlavicí a laterálním epikondylem (s foramen supratrochleare o velikosti 7 × 4 mm);

oba radii s mírně poškozenými hlavicemi;

obě ulny dobře zachovány;

kompletní sada karpálních (s výjimkou os lunatum) a metakarpálních kostí;

několik článků prstů.

Dolní končetina:

silně poškozená os coxae dx. bez os pubis a části lopaty kyčelní kosti (incisura ischiadica má tvar písmene J);

os coxae sin. v drobných fragmentech;

femur dx. bez distálního konce (přibližně ve středu diafýzy se nacházejí stopy po dobře zhojené zlomenině – distální fragment byl dislokován ad axim laterálním směrem);

femur sin. bez distálního konce;

silně poškozená patella sin.;

tibia dx. poškozena na distálním konci;

tibia sin. s poškozeným proximálním i distálním koncem;

fibula dx. bez distálního konce;

mírně poškozená fibula sin.;

fragmenty obou patních kostí a silně poškozené zlomky dalších tarsálních kostí (drť);

kompletní sada poškozených metatarsálních kostí obou nohou a neúplná sada poškozených článků prstů.

PALEOPATOLOGIE: zhojená šikmá zlomenina střední části diafýzy pravé stehenní kosti dislokovaná ad axim.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie rozhraní *adultus I* a *adultus II* (okolo 30 let), tělesná výška 167,6 cm

HROB č. 41

Lebka:

Z lebky dospělého jedince se zachovalo pouze několik drobných zetlelých fragmentů čelistí, zlomek šupiny týlní kosti (*protuberantia occipitalis externa* zřetelně vyklenutá). Zachovaly se také zuby pravé strany, a to z horního zubního oblouku oba třenové zuby a všechny tři stoličky (na korunce první stoličky jsou ve fisurách dva drobné kazy), z dolního oblouku druhý třenový zub a všechny stoličky. Zubní abraze je malá, ostrůvkovitá (věková kategorie *adultus I*).

Postkraniální skelet:

Z kostí postkraniálního skeletu se zachovaly pouze silně poškozené fragmenty diafýz obou femurů a tibií, z ostatních kostí zůstala částečně zetlelá kostní drť.

ZÁVĚR: muž?, věková kategorie *adultus I* (20–30 let)

HROB č. 42

Lebka:

několik drobných fragmentů plochých kostí lebky mladého jedince, zlomek pravé maxily. Izolované zuby horního oblouku, s výjimkou M_3 , se zachovaly všechny, frontální zuby však pouze ve fragmentech a při manipulaci se rozpadaly. Zubní abraze byla nepatrná, postihovala pouze sklovinu, jen u řezáků byl obnažen dentin.

Postkraniální skelet:

kostní drť (části diafýz dlouhých kostí končetin).

ZÁVĚR: mladý jedinec, věková kategorie *juvenis*, (16–18 let)

HROB č. 43

Lebka:

fragment báze pyramidy levé strany;

fragment těla mandibuly (při manipulaci se rozpadl) – gracilní, *trigonum mentale* nevýrazné. Zachovaly se všechny dolní řezáky, špičáky a pravý první třenový zub, zubní abraze u řezáků byla celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá.

Horní končetina a dolní končetina:

kostní drť.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie *adultus I* (20–30 let?)

HROB č. 44**Lebka:**

Zachovalo se několik fragmentů plochých kostí lebky, pravá polovina těla mandibuly, zlomek pravého ramus mandibulae. Zuby horního oblouku se zachovaly všechny, z dolních zubů chybí tři stoličky. Zubní abraze u frontálních zubů byla celoplošná, u stoliček ostrůvkovitá (věk 30–40).

Osový skelet:

několik fragmentů žeber.

Horní končetina:

clavicula dx. s poškozenými konci;

fragment z části zetlelé diafýzy humeru.

Dolní končetina:

několik malých fragmentů pánevních kostí;

femur dx. (délka 402 mm, hlavice transversálně 42 mm, sagitálně 42 mm, biepickondylární šířka 66 mm);

femur sin. s chybějícím proximálním koncem;

obě pately;

tibia dx. s poškozeným laterálním kondylem (orientační délka 345 mm);

tibia sin – poškozená (délka 346 mm);

fibula dx. ve fragmentech;

fibula sin. bez caput fibulae;

calcaneus dx., calcaneus sin., talus dx., os naviculare dx., I. a V. pravá metatarsální kost, I.–IV.

metatarsální kost levé strany, fragmenty článků prstů.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie adultus II (30–40), tělesná výška 157,5 cm

HROB č. 45**Lebka, osový skelet a kosti horní končetiny:**

drobná drť zetlelých kostí.

Dolní končetina:

fragmenty diafýz obou femurů a tibií.

Poznámka: přimísены zvířecí kosti.

ZÁVĚR: dospělý jedinec?, věková kategorie?

HROB č. 46

Kosterní pozůstatky dospělého jedince a dítěte.

kontext 0847 (dospělý jedinec) :**Lebka:**

Zachovala se lebka dospělého jedince gracilní stavby s poškozenou bází lební a splachnokraniem ve fragmentech. Obrys mozkovny je ovoidní, temeno stoupá k vertexu, týl je klenutý. Čelo je kolmé (stupeň 1), arcus superciliares pouze naznačeny (stupeň 2), glabella slabě vyznačena (stupeň 2), nasofrontální přechod nelze hodnotit. Tubera frontalia i parietalia jsou dobře vyvinuta, protuberantia occipitalis externa středně velká (stupeň 3), processus mastoideus malý, crista supramastoidea slabá (stupeň 2), tuberculum marginale malé (stupeň 2). Sutura sagittalis,

coronalis i lambdoidea jsou dosud oboustranně otevřeny, synostosis sphenoooccipitalis je plně osifikována (věk podle obliterace adultus I). Na stropu pravé očnice počínající cribra orbitalia porotického typu. Ze zubů horního oblouku se na levé straně zachoval druhý řezák, špičák, druhý třenový zub a první stolička. Druhá a třetí stolička byly intravitálně ztraceny. Na pravé straně byl zachován druhý řezák, špičák a první stolička. U špičáku se vyvinula pouze asi 1/2 polovina kořene (korunka ale dosahovala oklusální roviny). Ostatní stoličky pravé strany nelze hodnotit, nezachovaly se – čelist je odlomena. Mandibula je dobře zachována. Bradová krajina má dvě tubercula mentalia blízko sebe (typ 4), při pohledu shora jsou bradová i alveolární partie přibližně stejně vyvinuty, angulus mandibulae je hladký, zadní okraj ramene mírně prohnutý, kousací rovina stoliček je obloukovitá. Z dolního zubního oblouku chybí pouze řezáky a špičák levé strany. Na prvním třenovém zubu pravé strany je distálně kaz. Ostrůvkovitá zubní abraze a úbytek kosti alveolů podle Heldova diagramu odpovídají věku 20–30 let.

Osový skelet:

zachovala se téměř kompletní sada žeber ve fragmentech;

sternum ve fragmentech;

kompletní sada krčních obratlů;

kompletní sada mírně poškozených hrudních obratlů (Th₅ má na levé straně oddělené tělo od oblouku – unilaterální spondylolýza a navíc je obloukem a pravým kloubním výběžkem srostlé s Th₆);

kompletní sada bederních obratlů (L₅ má bilaterální spondylolýzu);

dobře zachovaná os sacrum (mezi S1 a S2 patrná štěrbina).

Horní končetina:

clavicula dx. – dobře zachována;

clavicula sin. ve fragmentech;

obě lopatky bez mediálních částí;

dobře zachovány oba humeri (s foramen supratrochleare – dx. průměr 11 mm, sin. 9 mm);

oba radii mírně poškozeny zejména na distálním konci;

ulna dx. – bez distálního konce;

ulna sin. – mírně poškozena;

neúplná sada karpálních a metakarpálních kostí a článků prstů.

Dolní končetina:

obě ossa coxae dobře zachována (incisura ischiadica major široce rozevřena, sulcus praeauricularis široký, typicky ženská pánev);

oba femury dobře zachovány;

obě tibie mírně poškozeny na distálních koncích;

pravá fibula dobře zachována;

diafýza levé fibuly;

kompletní sada tarsálních a metatarsálních kostí ve fragmentech, články prstů chybí.

Paleopatologie:

Synostotický blok pátého a šestého hrudního obratle, u Th₅ retroartikulární unilaterální spondylolýza vlevo, interartikulární spondylolýza a spondylolistéza u pátého lumbálního obratle.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie adultus I (20–30 let), tělesná výška 166,2 cm

kontext 0846 (dítě):**Lebka:**

Zachovala se dětská lebka gracilní stavby ve fragmentech. Obrys mozkovny je ovoidní, temeno tvoří jednoduchý oblouk, týl klenutý. Čelo, glabelu, nasofrontální přechod a tubera frontalia nelze hodnotit. Tubera parietalia jsou dobře vyvinuta, protuberantia occipitalis externa je hladká (stupeň 1), processus mastoidei malé, crista supramastoidea velmi slabá (stupeň 1), tuberculum marginale chybí (stupeň 1). V pravé očnici se nacházejí cribra orbitalia porotického typu, levá očnice se nezachovala. Synchronosis sphenoccipitalis a všechny švy neurokrania jsou oboustranně otevřeny. Splanchnocranium je téměř kompletní, ale ve fragmentech, mandibula má poškozené pravé rameno. Zachoval se kompletní chrup, který obsahuje všechny trvalé řezáky (apikální části kořenů dosud nedorostlé), mléčné špičáky, všechny mléčné stoličky a také první trvalé stoličky. Pod mléčnými zuby jsou v čelistech patrné korunky dosud neprořezaných trvalých zubů (špičáky, třenové zuby a zbylé stoličky – mají již vytvořenu část kořene). Zubní abraze u trvalých zubů dosud není znatelná, u mléčných špičáků celoplošná a u mléčných stoliček ostrůvkovitá.

Osový skelet:

téměř kompletní sada žeber ve fragmentech;

neúplná sada krčních, hrudních a bederních obratlů ve fragmentech;

(atlas – bez pravé poloviny předního oblouku, axis, u většiny obratlů je ještě zřetelná šterbina mezi tělem a obloukem).

Horní končetina:

clavicula sin. – dobře zachovaná;

laterální úhly obou lopatek;

mírně poškozené diafýzy obou humerů – hlavice i distální epifýza dosud nesrostlé (humerus sin. délka 203 mm);

diafýzy obou vřetenních kostí dobře zachovány (dx. délka 156 mm, sin. délka 157 mm);

diafýza pravé ulny bez distální části;

diafýza levé ulny mírně poškozená (délka 169 mm);

neúplná sada karpálních, metakarpálních kostí a článků prstů.

Dolní končetina:

zachovaly se os ilium a os ischii obou stran (pánevní kosti nebyly dosud v oblasti acetabula srostlé);

femur dx. (obě epifýzy i oba trochantery dosud odděleny);

femur sin. – bez distální části;

proximální asi 1/3 diafýzy tibie;

fragmenty diafýz obou fibul.

ZÁVĚR: dítě, věková kategorie infans II (9–10 roků)

HROB č. 47**Lebka:**

Z kostí lebky se zachovala pouze téměř zetlelá kostní drť a silně poškozené korunky zubů – všech stoliček, s výjimkou třetí horní stoličky levé strany, dva horní, tři dolní třenové zuby a korunky dvou špičáků. Abraze je malá, ostrůvkovitá (věková kategorie adultus I).

Postkraniální skelet:

Zachovaly se zetlelé zlomky částí diafýz dlouhých kostí končetin.

Poznámka: přimísены zvířecí kosti.

ZÁVĚR: dospělý jedinec, věková kategorie *adultus I* (okolo 20 let)

HROB č. 48**Lebka:**

Zachovaly se fragmenty plochých kostí lebky dítěte a silně poškozené pyramidy obou stran. Dále zůstaly zachovány izolované korunky tří prvních neprořezaných stoliček.

ZÁVĚR: dítě, věková kategorie *infans I*

HROB č. 51**Lebka:**

Z neurokrania dospělého jedince se zachovalo pouze několik drobných fragmentů gracilních plochých kostí klenby lební, zlomek pravé pars petrosa a zlomek levého mastoidního výběžku s pars tympanica spánkové kosti. Processus mastoideus je malý (stupeň 1), crista supramastoidea chybí (stupeň 1). Ze splachnokrania zůstaly zachovány fragmenty horních čelistí, zlomek os zygomaticum sin., fragment těla mandibuly a obou výběžků levého ramene dolní čelisti. Všechny zuby pravé horní čelisti byly ztraceny již delší dobu intravitálně, zubní alveoly jsou zcela uzavřeny. V místě kořene druhého premoláru se nachází cysta, která perforovala vnější stěnu těla maxily i sinus maxillaris. Levá horní čelist je poškozena, zachován zůstal pouze druhý třenový zub s hlubokým kazem pronikajícím až do dřevové dutiny. Abraze je výrazná, celoplošná. Všechny ostatní zuby byly pravděpodobně intravitálně ztraceny s výjimkou špičáku, který nemá dosud uzavřený zubní alveolus. Tělo dolní čelisti má v bradové oblasti tubercula mentalia splývající v jeden hrbolek. Z dolního zubního oblouku byly všechny zuby na levé straně intravitálně ztraceny, zubní alveoly jsou uzavřeny a tělo je v této části nízké. Ze zubů pravé strany se zachoval silně celoplošně abradovaný špičák s krčkovým kazem na distální ploše. Ostatní zuby byly pravděpodobně postmortálně ztraceny.

Postkraniální skelet:

silně poškozené střední části diafýz obou femurů; kostní dř.

Poznámka: při čištění lebky byly nalezeny tři korálky, které byly předány současně s kosterními pozůstatky pracovníkům Moravského zemského muzea.

ZÁVĚR: žena?, věková kategorie *maturus II* (50–60 let)

HROB č. 52**Lebka:**

Zachovalo se pouze několik drobných zetlelých fragmentů plochých kostí lebky dospělého jedince, fragment pravé os zygomaticum a malý zlomek ramene mandibuly. Dále se zachovala kompletní sada zubů pravého horního kvadrantu, na levé straně se nezachovaly stoličky. U dolního zubního oblouku zůstaly zachovány všechny stoličky pravé strany. Zubní abraze je u řezáku celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá a odpovídá 25–35 rokům.

Dolní končetina:

několik zetlelých fragmentů kompakty dialýzy femuru.

ZÁVĚR: dospělý jedinec, věková kategorie rozhraní adultus I až adultus II (25–35 let)

HROB č. 53**Lebka:**

Zachovala se lebka dospělého jedince robustní stavby s poškozenou bází lební. Obrys neurokrania je elipsoidní, temeno tvoří jednoduchý oblouk, týl je klenutý až protažený (stupeň 3), okcipitální obrys stanový (typ 3). Čelo je šikmé (stupeň 4), glabella výrazná (stupeň 4), nadočnicové oblouky vyklenuté (stupeň 4), nasofrontální přechod s hlubokým zářezem. Tubera frontalia a paritalia jsou naznačena, protuberantia occipitalis externa je výrazná, processus mastoidei jsou velké, crista supramastoidea velmi silně vyvinuta (stupeň 6), tuberculum marginale chybí (stupeň 1). Synostosis sphenoccipitalis je plně osifikována. Švy neurokrania jsou dosud z obou stran otevřeny. Věková kategorie byla stanovena na základě obliterace lebečních švů – adultus. Obličej má hranatý obrys, spina nasalis anterior je střední velikosti (stupeň 3), horní čelist je mesognátní. Mandibula má bradovou krajinu se dvěma mentálními hrboly, angulus mandibulae je silně evertovaný s drsným zevním povrchem, při pohledu shora je bradová krajina širší než alveolární. Zadní okraj ramene je prohnutý, kousací plochu stoliček nelze hodnotit. Ze zubů horního oblouku na pravé straně zůstaly zachovány oba řezáky, špičák a třenové zuby. Z první a třetí stoličky zůstaly zachovány pouze torza s hlubokými kazy destruujícími celé korunky, druhá stolička byla ztracena intravitálně. Korunka druhého třenového zubu je destruována hlubokým kazem na okluzální ploše. Na levé straně byly intravitálně ztraceny oba třenové zuby (jejich zubní alveoly se začínaly uzavírat). U první stoličky se zachovaly pouze kořeny, korunka byla zničena hlubokým kazem. Kazy postihovaly i druhou stoličku distálně, třetí stoličku bukalně. V dolním zubním oblouku byly již intravitálně ztraceny všechny stoličky obou stran. Jejich zubní alveoly jsou uzavřeny. Zubní abraze je u řezáků celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá (věk okolo 40 let). Úbytek kosti u alveolů odpovídá podle Heldova diagramu věku kolem 30–40 let. Zachoval se fragment jazylky a částečně zosifikované štítné chrupavky.

Osový skelet:

sternum s poškozeným manubriem (manubrium zůstalo od těla odděleno, processus xiphoideus přirostlý);

téměř kompletní sada žeber ve fragmentech;

kompletní sada krčních, hrudních a bederních obratlů (většina hrudních obratlů ve fragmentech, na kaudálních hrudních obratlích se nacházejí kolem terminálních plošek jemné osteofytické lemy);

os sacrum (typicky mužská).

Horní končetina:

obě klíční kosti dobře zachovány;

obě lopatky bez mediálního a horního okraje;

oba humeri dobře zachovány;

všechny předloketní kosti obou stran dobře zachovány;

neúplná sada karpálních, metakarpálních kostí a článků prstů.

Dolní končetina:

os coxae dx. – mírně poškozena v pubické části (incisura ischiadica major tvaru písmene J, všechny znaky jsou typicky mužské);

os coxae sin. – s poškozenou kostí stydkou;

oba femury jen mírně poškozeny;

patella dx.;

obě tibie dobře zachovány;

fibula dx.;

fibula sin. – bez proximálního konce;

kompletní sada tarsálních i metatarsálních kostí obou nohou;

fragmety článků prstů.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie adultus II (30–40), tělesná výška 173,8 cm

HROB č. 56**Lebka:**

Z lebky dospělého jedince se zachovaly silně poškozené fragmenty plochých kostí neurokrania, zlomek pravé pyramidy a fragment těla mandibuly. Sutura sagittalis byla intrakraniálně uzavřena, ze zevní strany byl obliterován úsek v oblasti vertexu (S 2). Tělo mandibuly je nízké. Všechny premoláry a moláry dolního zubního oblouku byly dlouhodobě intravitálně ztraceny. Jejich zubní alveoly jsou uzavřeny a celý alveolární výběžek je v důsledku dlouhodobé ztráty atrofován. V oblasti alveolů řezáků a špičáků je tělo mandibuly poškozeno – jejich stav nelze hodnotit. Ze zubů se zachovaly zlomky korunky dvou jednokořenových zubů (asi špičáku a řezáku). Zubní abrazi i přesnější identifikaci zubů nebylo možno, vzhledem k zachovalosti, zhodnotit.

Osový skelet:

několik drobných fragmentů žeber;

malý fragment corpus sterni;

neúplná sada krčních, hrudních a bederních obratlů v drobných fragmentech (na foveae costales na tělech zachovaných fragmentů hrudních obratlů se nacházejí artrotické změny);

z os sacrum se zachoval zlomek kraniální části – pouze v rozsahu S₁.

Horní končetina:

zlomek angulus lateralis pravé lopatky s cavitas glenoidalis a margo lateralis;

humerus dx. – s poškozenou hlavicí (foramen supratrochleare velikosti 7 × 4 mm);

fragment kompakty diafýzy levého humeru;

radius dx. – bez distálního konce;

poškozená ulna dx. – bez distálního konce.

Dolní končetina:

poškozená os coxae dx. bez ramen kosti stydké (incisura ischiadica major je široce rozevřena, sulcus praeauricularis výrazný s jamkami – typicky ženské znaky);

několik drobných fragmentů levé pánevní kosti;

femur dx. s mírně poškozenými konci;

poškozená střední část diafýzy levého femuru;

tibia dx. – bez proximálního konce;

střední část diafýzy levé tibie;

silně poškozené hlezenní a patní kosti obou stran;
fragmenty dalších tarsálních kostí a metatarsů.

Přimíšeno: zvířecí kost.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie *maturus* II (50–60 let), tělesná výška 159,5 cm

HROB č. 57

Lebka:

Z neurokrania dospělého jedince se zachovala čelní kost a obě ossa parietalia bez dorsálních částí a fragmenty pravé temporální kosti. Čelo je kolmé, nadočnicové oblouky jsou středně silně vyvinuté (stupeň 3), glabella středně vyklenutá. Tubera frontalia jsou dobře vyvinuta. Nasofrontální přechod, okcipitální oblast a processus mastoidei nelze hodnotit. Crista supramastoidea je velmi slabá (stupeň 1), tuberculum marginale není vytvořeno (stupeň 1). Ze švů neurokrania byla sutura coronalis intrakraniálně již zcela obliterována, zatímco extrakraniálně dosud otevřena až na malý úsek v oblasti obou pterii. Sutura sagittalis dosud zůstala oboustraně otevřena. Sutura lambdoidea se nedá zhodnotit (věková kategorie podle obliterace *adultus* II). Ze splanchnokrania se zachovaly fragmenty obou gracilních maxil, pravé os zygomaticum a malý zlomek střední části těla mandibuly. Ze zubů horního oblouku se zachovala kompletní sada zubů s výjimkou první stoličky pravé strany, která byla již intravitálně ztracena. Třetí stolička levé strany byla neprořezána a zachovala se pouze korunka. Z dolního oblouku zůstaly zachovány všechny řezáky, špičáky a třenové zuby. Dolní stoličky chybí a vzhledem k poškození mandibuly nelze zhodnotit, zda byly ztraceny intravitálně či postmortálně. Zubní abraze je u řezáků celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá a odpovídá věkové kategorii *adultus* II. Úbytek kosti alveolu podle Heldova diagramu rovněž odpovídá stanovenému věku.

Horní končetina:

malý fragment metakarpu.

Dolní končetina:

femur dx. – bez proximální části a s poškozenými kondyly;

střední část diafýzy levého femuru;

patella dx. – dobře zachována;

střední části diafýz obou tibií;

fragmenty tarsálních kostí.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie *adultus* II (30–40 let)

HROB č. 58

Lebka:

Zachovala se lebka dospělého jedince středně robustní stavby s týlní kostí ve fragmentech a výrazně poškozenou bází lební. Obrys neurokrania nelze hodnotit, temeno tvoří jednoduchý oblouk. Čelo je mírně šikmé (stupeň 3), glabella slabě vyvinuta (stupeň 2), arcus superciliares jsou pouze naznačeny (stupeň 2), nasofrontální přechod je plynulý (stupeň 1). Tubera frontalia i parietalia jsou dobře vytvořena, crista supramastoidea je velmi slabá (stupeň 1), tuberculum marginale je malé (stupeň 2), processus mastoidei a protuberantia occipitalis externa nelze hodnotit. Na fragmentu levého mastoidního výběžku se nachází zelené zbarvení. Synostosis sphenoccipitalis je plně osifikována. Sutura coronalis je ze zevní strany otevřena, s výjimkou malého úseku v blíž-

kosti pteria (C 3), zatímco intrakraniálně je zcela obliterována. Sutura sagittalis je oboustranně otevřena. Lambdový šev nelze hodnotit. Podle obliterace švů odpovídá věk zemřelého jedince věkové kategorii adultus. Obrys obličej je vejčitý, horní čelist prognátní, spina nasalis anterior dobře vyvinuta (stupeň 4). Mandibula je středně robustní stavby, u obou ramen chybí výběžky. Angulus mandibulae je téměř hladký (stupeň 2), v bradové krajině splývají tubera mentalia v jeden jednoduchý hrbolek (typ 5), při pohledu shora je bradová i alveolární oblast přibližně stejně velká (typ 3). Zadní okraj ramene je přímý, kousací plocha stoliček je pouze mírně prohnutá. Ze zubů horního oblouku byly na pravé straně postmortálně ztraceny oba řezáky a špičák, intravitálně první stolička. Na levé straně je chrup kompletní, s výjimkou třetí stoličky, která byla ztracena intravitálně, zubní lůžko je již uzavřeno. Na levé horní čelisti se na infratemporální ploše těla nad druhou stoličkou nachází zelené zbarvení. Z arcus dentalis inferior se zachovaly všechny zuby až na první stoličku na levé straně, z níž zůstal v zubním lůžku uchován pouze mesiální kořen. Korunka byla pravděpodobně destruována hlubokým kazem. Zubní abraze je u řezáků celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá a věk odpovídá 20–30 letům. Tomuto věku podle Heldova diagramu nasvědčuje i malý úbytek kostní tkáně alveolů.

Osový skelet:

několik drobných fragmentů žeber;

fragment těla hrudního obratle a téměř kompletní sada bederních obratlů v malých zlomcích (na těle jednoho z nich kolem terminální plochy je patrný počínající osteofytický lem);

z os sacrum se zachoval pouze zlomek kraniální části (S₁ a část S₂).

Horní končetina:

obě klíční kosti s poškozenými sternálními i akromiálními konci;

fragment akromia levé lopatky;

silně poškozené diafýzy obou humerů;

silně poškozené diafýzy předloketních kostí obou stran;

fragmety karpálních a metakarpálních kostí.

Dolní končetina:

obě ossa coxae s poškozenými sedacími hrboly a odlomenými stydkými kostmi (incisura ischiadica major rozevřena, sulcus praeauricularis široký);

femur dx. – dobře zachován;

femur sin. – s poškozeným distálním koncem;

patella sin.;

tibia dx. – s poškozeným distálním koncem;

tibia sin. – bez laterálního kondylu;

poškozená diafýza pravé fibuly;

malý fragment střední části diafýzy levé fibuly;

oba calcanei ve fragmentech, talus dx. dobře zachován, stejně i fragmenty ostatních tarsálních a metatarsálních kostí.

ZÁVĚR: žena, věková kategorie adultus I (20–30 let), tělesná výška 161,0 cm

HROB č. 59

Lebka:

Zachovala se lebka dospělého jedince středně robustní stavby. Obrys neurokrania je ovoidní,

temeno tvoří jednoduchý oblouk, týl je klenutý, okcipitální obrys stanový. Čelo kolmé (stupeň 1), nadočnicové oblouky chybí (stupeň 1), glabella plochá (stupeň 1), nasofrontální přechod nelze hodnotit. Tubera frontalia jsou středně silně vyvinuta a parietalia dobře znatelná. Protuberantia occipitalis externa je naznačena (stupeň 2), processus mastoidei jsou malé, štíhlé, crista supramastoidea slabě vyvinutá (stupeň 2), podobně i tuberculum marginale (stupeň 2). Intrakraniálně jsou švy neurokrania zcela uzavřeny, s výjimkou okolí bodu lambda (oblast L_1). Extrakraniálně zůstaly švy dosud otevřeny, obliterován je pouze úsek obou C 3 a S 4. Ve středu šupiny čelní kosti se nachází osteom o průměru asi 3 mm. Ze zubů horního oblouku se na levé straně zachovaly oba řezáky, kořen špičáku, intravitálně byly ztraceny oba premoláry a třetí stolička. Na pravé straně byl postmortálně ztracen první řezák, druhý se zachoval, caninus byl postmortálně ztracen, druhý premolár intravitálně ztracen, první a druhá stolička zachována, třetí stolička intravitálně ztracena. Na dolní čelisti jsou zachovány všechny řezáky, špičáky a první premoláry. Oba druhé premoláry byly intravitálně ztraceny, vpravo je zubní alveolus zcela uzavřen. Na levé straně se zachovaly všechny stoličky, vpravo pouze první stolička. Alveoly ostatních stoliček jsou uzavřeny. Na prvním třenovém zubu levé strany je distálně kaz. Všechny zuby mají celoplošnou abrazi, s výjimkou horní druhé stoličky pravé strany a dolní třetí stoličky levé strany. U horních zubů je abraze nápadně výraznější na palatinální straně, u dolních zubů na straně vestibulární. Věk stanovený podle stupně zubní abraze spadá do kategorie adultus II. Stejnému věku odpovídá i úbytek kostní tkáň podle Heldova diagramu. Mandibula má v bradové krajině dva mentální hrbolky blízko sebe, při pohledu shora je alveolární partie větší než bradová. Angulus mandibulae je evertovaný, zadní okraj ramene je prohnutý, oklusální rovina stoliček obloukovitá.

Osový skelet:

atlas – mírně poškozený, u fovea dentis je patrný jemný osteofytický lem;

dobře zachovaný axis;

kompletní sada krčních, hrudních a bederních obratlů ve fragmentech (kolem terminálních ploch těl se u některých obratlů nachází osteofytické lemy, L_5 – spondylolysis);

poškozené os sacrum s přirostlým Co_1 (promontorium je výrazné, křížová kost je ve střední části prohnutá, typicky mužské znaky);

fragменты žeber.

Horní končetina:

clavicula sin. – dobře zachována;

clavicula dx. – s mírně poškozeným sternálním koncem;

fragменты laterálních čtvrtin obou lopatek;

oba humeri s dobře zachovanými diafýzami a epifýzami ve fragmentech;

radius dx. – bez processus styloideus a s poškozenou hlavici;

radius sin. – s poškozenými oběma konci;

ulna dx. – s poškozeným distálním koncem;

ulna sin. – bez distálního konce;

z karpálních kostí se zachovalo os scaphoideum a capitatum.

Dolní končetina:

os coxae sin. má os pubis ve fragmentech;

os coxae dx. – zachováno ve větších fragmentech, s typicky mužskými znaky (mezi ramus infe-

rior ossis pubis a ramus ossis ischii je nápadné zúžení, v okolí hyperostóza s větším množstvím drobných cyst);

oba femury mírně poškozeny v oblasti mediálních kondylů, oválné zánětlivé ložisko na proximální části diafýzy levé stehenní kosti;

obě dobře zachované pately;

obě tibiae s poškozenými proximálními i distálními konci;

fibula dx. – s mírně poškozeným proximálním koncem;

fibula sin. – proximální konec chybí;

oba silně poškozené calcanei;

neúplná sada dalších tarsálních a metatarsálních kostí a článků prstů;

kosti končetin jsou celkově robustní s osteofyty v místech svalových úponů.

PALEOPATOLOGIE:

známky spondylózy, interartikulární spondylolýza L₅ obratle.

V proximální čtvrtině ventrální plochy levého femuru se nacházejí hyperostotické změny pravděpodobně jako projev zánětlivého procesu.

ZÁVĚR: muž, věková kategorie adultus II (30–40 let), tělesná výška 170,0 cm

HROB č. 61

ZÁVĚR: několik drobných zetlelých fragmentů lebky?

HROB č. 63

Lebka:

Z lebky dospělého jedince se zachovalo pouze několik fragmentů zetlelých plochých kostí klenby lebni a zlomek těla pravé maxily s alveolárním a palatinálním výběžkem. Zachovala se kompletní sada horních zubů pravé strany, s výjimkou prvního řezáku, který byl postmortálně ztracen. Na prvním premoláru se nachází mediálně kaz, krčkový kaz je také na palatinální straně první stoličky. Úbytek kosti alveolu odpovídá podle Heldova diagramu věku kolem 30 let. Zubní abrase je u řezáku a špičáku celoplošná, ostrůvkovitá u ostatních zubů a odpovídá rovněž věkové kategorii adultus I.

Horní končetina:

zetlelé fragmenty středních částí diafýz obou humerů;

z ostatních dlouhých kostí horních končetin pouze malé fragmenty kompakty – drť.

Dolní končetina:

zetlelé fragmenty středních částí diafýz obou femurů a jedné z tibií;

z ostatních dlouhých kostí dolních končetin pouze malé fragmenty kompakty – drť.

ZÁVĚR: dospělý jedinec, věková kategorie adultus I (okolo 30 let)

HROB č. 64

Lebka:

Z lebky dospělého jedince se zachovalo pouze několik zetlelých fragmentů plochých kostí a zlomek ramene mandibuly. Dále zůstaly zachovány silně poškozené izolované zuby. Z horního oblouku se uchovala kompletní sada zubů levé strany s výjimkou špičáku, z pravé strany druhý řezák, oba třenové zuby a první stolička. Z dolního zubního oblouku se zachoval špičák, oba

třenové zuby a všechny stoličky pravé strany a z levé strany korunka prvního řezáku a všechny stoličky. U řezáků je zubní abraze celoplošná, u ostatních zubů ostrůvkovitá (věková kategorie adultus I).

Postkraniální skelet:

z celého postkraniálního skeletu se zachovalo pouze několik zetlelých zlomků kompakty dlouhých kostí končetin (drť).

ZÁVĚR: dospělý jedinec, věková kategorie adultus I (20–30 let)

Přehled slovanských středohradištních hrobů z Olomouce – Nemilan

Hrob číslo	Pohlaví	Věková kategorie	Tělesná výška (cm)	Index cranialis I,	Kategorie indexu
2	dívka	juvenis	160,0–163,0	81,4	brachykranní
3	žena	adultus I			
8	muž	adultus I		76,7	mesokranní
9	muž	maturus II	175,0		
10	muž	adultus II		74,5	dolichokranní
11	žena	adultus I	157,0	73,4	dolichokranní
12	muž	maturus I			
13	?	?			
14	muž	adultus I	170,5	79,2	mesokranní
15	chlapec	juvenis			
16	dítě	infans I (2–3 roky)			
17	žena	adultus I		74,0	dolichokranní
18	žena	maturus II			
19	žena	maturus II	160,5	72,9	dolichokranní
20	muž	adultus II			
21	muž	adultus II			
22	dítě	infans I			
23	muž	adultus II	171,7		
	žena	adultus II			
24	muž	adultus I	173,1	76,7	mesokranní
25	muž	maturus I		72,6	dolichokranní
26	dítě	infans II (12–14 let)			
27	žena	adultus II	154,8	79,5	mesokranní
28	dítě	infans I (2–3 roky)			
	dítě	infans I (?)			
29	dospělý jedinec?	maturus I			
30	dítě	infans I (6–8 měsíců)			
31	muž	adultus I			
32	dítě	infans I (2–3 roky)			
33	dítě	infans I (3–6 měsíců)			
34	dítě	infans I (6–8 měsíců)			
37	žena	adultus I	158,5	74,2	dolichokranní

Hrob číslo	Pohlaví	Věková kategorie	Tělesná výška (cm)	Index cranialis I ₁	Kategorie indexu
39	fétus	asi 7. lunární měsíc			
40	muž	adultus II	167,6	71,6	dolichokranní
41	muž?	adultus I			
42	mladý jedinec	juvenis			
43	žena	adultus I			
44	žena	adultus II	157,5		
45	dospělý jedinec?	?			
46	žena	adultus I	166,2	72,8	dolichokranní
	dítě	infans II (9–10 roků)			
47	dospělý jedinec?	adultus I			
48	dítě	infans I			
51	žena	maturus II			
52	dospělý jedinec?	adultus I			
53	muž	adultus II	173,8	69,5	hyperdolichokranní
56	žena	maturus II	159,5		
57	žena	adultus II			
58	žena	adultus I	161,0		
59	muž	adultus II	170,0	78,0	mesokranní
61	?	?			
63	dospělý jedinec?	adultus I			
64	dospělý jedinec?	adultus I			

Populace pohřbená na pohřebišti v Olomouci – Nemilanech

V 56 hrobech datovaných do raného středověku byly nalezeny kosterní pozůstatky celkem 53 jedinců. Z toho 38 skeletů náleželo dospělým, 3 mladistvým a 12 koster bylo dětských. Stupeň zachovalosti skeletů byl u jednotlivých hrobových celků odlišný. Většina koster byla částečně poškozena a neúplná, některé kosti byly již zcela zetlelé.

Při hodnocení kosterních pozůstatků dospělých jedinců bylo 15 skeletů určeno jako mužské, 16 skeletů jako ženské a v 8 případech se pohlaví, vzhledem k špatné zachovalosti kosterních pozůstatků, nedalo stanovit. Muži se většinou (ve 47 %) dožívali 30–40 let, ženy umíraly nejvíce (38 %) ve věku mezi 20.–30. rokem. Lebeční index dosahoval u mužů v průměru horní hranice kategorie dolichokranních lebek (74,8), u žen dolní hranice kategorie lebek mesokranních (75,7). Průměrná tělesná výška mužů byla stanovena na 171,6 cm a u žen 159,3 cm.

U tří nedospělých jedinců se v jednom případě jednalo o dívku, ve druhém o chlapce a u třetího skeletu se nedalo pohlaví stanovit. Z celkového množství 12 dětských koster zemřelo 9 dětí ve věkové kategorii infans I (od 0–7 let), dvě v kategorii infans II (v 7–14 letech) a jeden skelet náležel asi 7 měsíčnímu fétu či nedonošenému novorozenci.

Žena z hrobu 17 a muž z hrobu 20 byli pohřbeni v poloze na břiše (dekubitus ventrální), žena z hrobu 19 ležela na pravém boku s nataženými dolními končetinami (dekubitus laterální pravý). Zvláštní byla poloha muže v hrobu č. 24 – hlava byla uložena na přední straně hrudníku. U muže z hrobu č. 40 je také nápadná zvláštní poloha dolních končetin. Domníváme se, že v důsledku zlomeniny těla pravého femuru došlo k poškození hybnosti v kolenním kloubu (bohužel nebyl zachován) a jedinec byl pohřben v poloze na zádech s pokrčenými dolními končetinami. Na tuto polohu usuzujeme podle polohy bércových kostí v blízkosti kostí pánevních.

Vzhledem k tomu, že prezentované sdělení je pouze závěrečnou zprávou antropologického vyšetření kosterních pozůstatků, podrobnější informace o jejich detailním studiu, zejména paleopatologických nálezů ze slovanské části pohřebiště, jsou uvedeny v následujících publikacích:

Vargová 2000; 2004; Vargová – Horáčková 2002; Vargová – Horáčková – Němečková 2002

Literatura

- Aufderheide, A. C. – Rodríguez-Martín, R. C. 1998: The Cambridge Encyclopedia of Human Paleopathology. Cambridge.*
- Bach, H. 1965: Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen weiblicher Skelette. Anthropologischer Anzeiger 29, 12–21.*
- Borovanský, L. 1936: Pohlavní rozdíly na lebce člověka. Praha.*
- Breitinger, E. 1937: Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen. Anthropologischer Anzeiger 14, 249–74.*
- Černý, M. 1971: Určování pohlaví podle postkraniálního skeletu. In: Symposium o určování stáří a pohlaví jedince na základě studia kostry. Praha, 46–62.*
- Fazekas, I. Gy. – Kósa, F. 1978: Forensic fetal osteology. Budapest.*

- Howels, W. W. 1964: Détermination du sexe du bassin par fonction discriminante. *Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris* 7, 95–105.
- Lovejoy, C. O. 1985: Dental Wear in the Libben Population: Its Pattern and Role in the Determination of Adult Skeletal Age at Death. *American Journal of Physical Anthropology* 68 (1), 47–56.
- Martin, R. – Saller, K. 1957: *Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung*. Band I. Stuttgart.
- Ortner, D. J. – Putschar, W. G. J. 1985: *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*. Washington.
- Rösing, F. W. 1977: Methoden und Aussagemöglichkeiten der anthropologischen Leichenbrandbearbeitung. *Archäologie und Naturwissenschaften* 1, 53–80.
- Steinbock, R. T. 1976: *Paleopathological Diagnosis and Interpretation*. Springfield.
- Stloukal, M. – Dobšíková, M. – Kuželka, V. – Stránská, P. – Velemínský, P. – Vyhnanek, L. – Zvara, K. 1999: *Antropologie. Příručka pro studium kostry*. Praha.
- Stloukal, M. – Hanáková, H. 1978: Die Länge der Längsknochen altslawischer Bevölkerungen unter besonderer Berücksichtigung von Wachstumsfragen. *Homo* 29 (1), 53–69.
- Vallois, H. V. 1937: La dureté de la vie chez l'homme fossile. *L'Anthropologie* 47, 499–532.
- Vargová, L. 2000: Slované pohřebiště v Olomouci-Nemilanech (morfologická a paleopatologická analýza). Rukopis dizertační práce, uložený na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity.
- Vargová, L. 2004: Studium zubního kazu u slovanské populace z konce 9. až první poloviny 10. století z Olomouce-Nemilan. *Česká stomatologie* 104 (52), 111–118.
- Vargová, L. – Horáčková, L. 2002: Morphological and paleopathological analyses of human bone remains from the 9th-10th centuries (Olomouc-Nemilany, Czech Republic). *Scripta medica* 75 (6), 321–342.
- Vargová, L. – Horáčková, L. – Němečková, A. 2002: Slavonic burial site at Olomouc-Nemilany (Czech Republic). Anthropological and paleopathological analysis. *Antropologie* XL (2), 145–155.

